ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΠΤΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής

Πτυχιακή εργασία

Από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση:
η μουσική, τα πρόσωπα και τα μουσικά όργανα

Στέλλα Κάντζια (ΤΑ22110)

Επιβλέπων Καθηγητής: Μποτονάκης Αντώνιος

Ρέθυμνο, Μάιος 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Στέλλα Κάντζια, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας & Ακουστικής του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον κ. Μποτονάκη Αντώνιο τον επιβλέποντα Καθηγητή μου, ο οποίος στάθηκε στο πλάι μου κατά την εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας και τον κ. Ιωάννη Ορφανό που με βοήθησε να κάνω το πρακτικό μέρος της πτυχιακής μου. Είμαι ευγνώμων για την πολύτιμη καθοδήγηση και τις εύστοχες και πολύτιμες προοπτικές και παρατηρήσεις της σε όλη τη διαδικασία της συγγραφής.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και τη σταθερή πίστη σε εμένα καθ' όλη τη διάρκεια του ακαδημαϊκού μου προγράμματος, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας αφορά την καλύτερη κατανόηση της περιόδου από τον Μεσαίωνα ως την Αναγέννηση. Με άλλα λόγια θα αναφερθούν παρακάτω όροι σχετικά με τον Μεσαίωνα, την Αναγέννηση, την μουσική, τα σημαντικότερα πρόσωπα της Αναγέννησης όπως και μουσικά όργανα που χρησιμοποίησαν. Θα αναλυθεί ο ανθρωπισμός και η αξία και η επίδραση της μουσικής στην εκπαίδευση κατά την διάρκεια της εποχής της Αναγέννησης. Στόχος είναι επίσης η πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος και η διέγερση του ερευνητικού ενδιαφέροντος των φοιτητών.

Λέξεις Κλειδιά: Μεσαίωνας, Πρώιμος Μεσαίωνας, Ώριμος Μεσαίωνας, Ύστερος Μεσαίωνας, Αναγέννηση, Ανθρωπισμός.

ABSTRACT

The aim of the thesis is to gain a better understanding of the period from the Middle Ages to the Renaissance. In other words, the following terms about the Middle Ages, the Renaissance, music, the most important people of the Renaissance and the musical instruments they used will be mentioned below. The humanism and the value and influence of music in education during the Renaissance will be analyzed. The aim is also to provide a more comprehensive approach to the topic and to stimulate students' research interest.

Keywords: Middle Ages, Early Middle Ages, High Middle Ages, Late Middle Ages, Renaissance, Humanism.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ iii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ i
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ii
1. Ο Μεσαίωνας 5
1.1 Ο Πρώιμος Μεσαίωνας 6
1.2 Ο ώριμος Μεσαίωνας 13
1.3 Ο ύστερος Μεσαίωνας 18
2. Αναγέννηση 24
2.1 Ανθρωπισμός 25
2.2 Η Αναγέννηση στη μουσική 31
2.3 Τα πρόσωπα της Αναγέννησης 35
2.4 Τα μουσικά όργανα κατά την περίοδο της Αναγέννησης 39
2.5 Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση 41
2.6 Η μουσική διαπαιδαγώγηση κατά την διάρκεια του μεσαίωνα 43
2.7 Η μουσική διαπαιδαγώγηση στη διάρκεια της Αναγέννησης 44
3. ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ 46
4. Συμπεράσματα 50
5. Βιβλιογραφία και αναφορές 52
5.1 Έντυπες Πηγές 52
5.2 Διαδικτυακοί Ιστότοποι 53

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Karl Bryullow, Η λεηλασία της Ρώμης το 455. 5

Εικόνα 2. Γρηγοριανή ψαλμωδία: Ένα αναπόσπαστο μέρος της μουσικής ιστορίας. 7

Εικόνα 3. Ο Πάπας Γρηγόριος ο Μέγας. 10

Εικόνα 4. Δημοφιλή μεσαιωνικά όργανα. 11

Εικόνα 5. Μεσαιωνικά ξύλινα πνευστά όργανα. 12

Εικόνα 6. Τα κρουστά όργανα της Μεσαιωνικής Εποχής. 12

Εικόνα 7. Ο Dante σε ενα πίνακα του Domenico di Michelino 17

Εικόνα 8. Οι πολίτες του Tournai (Βέλγιο) θάβουν τα θύματα της πανούκλας. 20

Εικόνα 9. Μουσικά όργανα του Ύστερου Μεσαίωνα. 22

Εικόνα 10. Πορτρέτο του Τζιοβάνι Μποκάτσιο 29

Εικόνα 11. Μια ομάδα μουσικών της Αναγέννησης 31

Εικόνα 12. Η Σχολή των Αθηνών του Ραφαήλ 36

Εικόνα 13. Νικολό Μακιαβέλι. 37

Εικόνα 14. Fra Angelico, The Annunciation. 38

Εικόνα 15. Λαούτο. 39

Εικόνα 16. Ρεγκάλ με γλωττιδόφωνους αυλού. 40

Εικόνα 17. Audacity 46

Εικόνα 18. Compressor 46

Εικόνα 19. Noise Gate 47

Εικόνα 20. Noise Gate ρυθμιστικά 47

Εικόνα 21. Edius project 48

Εικόνα 22. Edius final project 48

Εικόνα 23. Export Edius 49

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας αφορά την καλύτερη κατανόηση της περιόδου από τον Μεσαίωνα ως την Αναγέννηση. Με άλλα λόγια θα αναφερθούν παρακάτω όροι σχετικά με τον Μεσαίωνα, την Αναγέννηση, την μουσική, τα σημαντικότερα πρόσωπα της Αναγέννησης όπως και τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούσαν. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα όπου καλύπτει περίπου από τον 5ο έως τον 15ο αιώνα, η κοινωνία ήταν έντονα επηρεασμένη από την εκκλησία, η οποία διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στη θρησκευτική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Η γνώση και η εκπαίδευση είχαν περιορισμένη πρόσβαση, ενώ η οικονομία βασιζόταν στη γεωργία και τη φεουδαρχία.

Η περίοδος αυτή, παρά τη συνήθη αναφορά σε "σκοτεινούς χρόνους", διακρίνεται επίσης από πολιτισμική, καλλιτεχνική και αρχιτεκτονική δημιουργία που αντικατοπτρίζει τις εκάστοτε κοινωνικές και θρησκευτικές αξίες. Στην ιστορία της τέχνης, η "Αναγέννηση" αναφέρεται σε μια εποχή του 14ου αιώνα έως τις αρχές του 17ου αιώνα στην Ευρώπη, κυρίως στην Ιταλία. Ήταν μια περίοδος ανανέωσης της τέχνης, της φιλοσοφίας, της επιστήμης και του πολιτισμού. Θα αναλυθεί ο ανθρωπισμός, η αξία και η επίδραση της μουσικής στην εκπαίδευση κατά την διάρκεια της εποχής της Αναγέννησης. Η Αναγέννηση ήταν κρίσιμη για την εξέλιξη της δυτικής πολιτισμικής παράδοσης και συνέβαλε σημαντικά στην προετοιμασία του εδάφους για την επόμενη περίοδο της ιστορίας. Στόχος είναι επίσης η πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος και η διέγερση του ερευνητικού ενδιαφέροντος των φοιτητών.

1. Ο Μεσαίωνας

Ο Μεσαίωνας, γνωστός επίσης ως "Μεσαίων Χρόνια" ή "Μεσαίωνας," αναφέρεται στη χρονική περίοδο που καλύπτει περίπου τον 5ο έως τον 15ο αιώνα. Διήρκησε περίπου 1000 χρόνια από την κατάλυση του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους (476 μ.Χ.) ως και την εποχή της κατάληψης της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους (1453 μ.Χ.). Αυτοί οι 10 αιώνες αποτελούν ένα ενδιάμεσο διάστημα ανάμεσα στην αρχαιότητα και το σύγχρονο κόσμο. Η 4 Σεπτεμβρίου 476 χρονολογείται ως η ημερομηνία που τελειώνει η αρχαιότητα και αρχίζει ο δυτικός μεσαίωνας διότι έπεσε το δυτικό τμήμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (βλ. εικ. 1). [1]

Εικόνα 1. Karl Bryullow, Η λεηλασία της Ρώμης το 455. [2]

Είναι χωρισμένος σε τρεις κύριες περιόδους: τον Πρώιμο Μεσαίωνα, τον Ώριμο Μεσαίωνα και την Πρώιμη Νεότερη Περίοδο.

Πρώιμος Μεσαίωνας (περίπου 500-1000): Αρχίζει μετά την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και χαρακτηρίζεται από την ανασύσταση και τη δημιουργία νέων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών δομών.

Ώριμος Μεσαίωνας (περίπου 1000-1300): Στα χρόνια αυτά, εμφανίζονται νέοι πολιτισμοί και δομές. Το καθολικισμός κυριαρχεί ως θρησκευτική δύναμη, και η φεουδαρχία είναι κοινή στον τρόπο διακυβέρνησης.

Υστερος Μεσαίωνας (περίπου 1300-1500): Στο τέλος του Μεσαίωνα, οι επαφές με τον έξω κόσμο αυξάνονται, και αρχίζουν οι πρώτες σπουδαίες ανακαλύψεις και

[1] Πηγή: Καραγιαννόπουλος Ιωάννης, *Εισαγωγή στη Μεσαιωνική Ιστορία και τη μελέτη της*, 3η ανατύπωση, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 16 (προσπελ. στις 18/02/2024)
[2] Πηγή: Η λεηλασία της Ρώμης – 16 Ιουνίου 455 μ.Χ Πηγή: https://social.vcoins.com/twih/the-sacking-of-rome-june-16-455-ad/ (προσπελ. στις 17/2/2024)

εξερευνήσεις. Η περίοδος οδηγεί στην έναρξη της Αναγέννησης και της νέας εποχής που ακολουθεί, της Αναγεννησιακής και Πρώιμης Νεοεποχικής περιόδου.

Ο Μεσαίωνας διακρίνεται για την ποικιλία των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών εξελίξεων. Επίσης, χαρακτηρίζεται από την παρουσία ισχυρών φεουδαρχικών δομών, την εκκλησιαστική επιρροή, και την αστάθεια που προέκυψε μετά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

1.1 Ο Πρώιμος Μεσαίωνας

Ο Πρώιμος Μεσαίωνας, γνωστός και ως «Σκοτεινός Αιώνας», καλύπτει κυρίως την περίοδο από τον 5ο έως τον 10ο αιώνα. Αυτή η περίοδος συνόδευσε την παρακμή της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και χαρακτηρίστηκε από σημαντικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές.[3]

Την κατάρρευση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας είχε σημαντικό αντίκτυπο στην Ευρώπη. Η αυτοκρατορία διαλύθηκε και η συγκεντρωτική εξουσία αντικαταστάθηκε από την τοπική φεουδαρχία.[4] Γύρω στο 1000 μ.Χ., ένας φεουδαρχικός κόσμος με σχέσεις εξάρτησης που συνδέονται με ένα σύστημα κατοχής γης εμφανίστηκε μέσω μιας σειράς οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών στο προηγούμενο σύστημα που βασιζόταν στη μοναρχία. Διαπιστώθηκε μια αλλαγή που συνέβη τον 10ο αιώνα, όταν η απονομή της δικαιοσύνης μετακινήθηκε από τα δημόσια δικαστήρια στα δικαστήρια των κομητειών. Οι κομητείες διαλύθηκαν και αντικαταστάθηκαν από φέουδα που διοικούνταν από τοπικούς άρχοντες ή μοναστήρια, των οποίων η εξουσία δεν εξαρτιόταν από την εύνοια του βασιλιά αλλά από τη δύναμη που αντλούσαν από τη γη που κατείχαν.[5] Αυτή η αλλαγή συνέβη με διαφορετικούς ρυθμούς σε διάφορα μέρη της Δύσης. Το οικονομικό και κοινωνικό σύστημα που προκύπτει είναι σήμερα γνωστό ως φεουδαρχία.

Τις απειλές και εισβολές, κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα, η Ευρώπη αντιμετώπισε επιδρομές από βαρβάρους λαούς όπως οι Ούννοι, οι Γότθοι και οι Βάνδαλοι. Αυτές οι εισβολές οδήγησαν σε αναταραχή και αστάθεια. Την εξάπλωση του Χριστιανισμού όπου εξαπλώθηκε ευρέως τον πρώιμο Μεσαίωνα και η εκκλησία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της τάξης και της σταθερότητας.

Την κοινωνική αναδιοργάνωση, η εξουσία και οι ευθύνες μεταβιβάστηκαν σε τοπικούς ευγενείς και φεουδάρχες, οι οποίοι διαχειρίζονταν τη γη και παρείχαν προστασία στους κατοίκους της.[6] Ο πρώιμος Μεσαίωνας είχε το χαμηλότερο επίπεδο πολιτιστικής ανάπτυξης σε σύγκριση με την αρχαία ρωμαϊκή και ελληνική περίοδο.[7] Η γνώση και η τέχνη είναι περιορισμένες, όπως και οι ευκαιρίες εκπαίδευσης. Ο πρώιμος Μεσαίωνας ήταν

[3]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Πρώιμος_Μεσαίωνας (προσπελ. στις 17/2/2024)
[4] Πηγή: Βασίλης Φίλιας, Τα κοινωνικά συστήματα: «Το φεουδαρχικό σύστημα» Κεφ. ΙΙΙ σελ. 68-149, εκδ. Νέα Σύνορα, 1978 (προσπελ. στις 17/2/2024)
[5] Πηγή: *Από τους Βαρβάρους στους Μοντέρνους*, Μπενβενίστε 2007, σελ. 131
[6] Πηγή: https://www.scribd.com/document/56479755/Istoriki-Geo-Europis-Pounds-Tom-A (προσπελ. στις 17/2/2024)
[7] Πηγή: https://www.peri-grafis.net/ergo.php?id=1450 (προσπελ. στις 17/2/2024)

μια περίοδος μεγάλων αλλαγών και αναδιοργάνωσης πριν από την έλευση της Αναγέννησης και της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης.[8]

Η μουσική έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στην ανθρώπινη κοινωνία για αιώνες, και ο πρώιμος Μεσαίωνας δεν αποτελούσε εξαίρεση. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η μουσική εξυπηρετούσε τόσο θρησκευτικούς όσο και κοσμικούς σκοπούς και η ανάπτυξη και η εξέλιξή της επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής.

Εικόνα 2. Γρηγοριανή ψαλμωδία: Ένα αναπόσπαστο μέρος της μουσικής ιστορίας.[9]

Το Γρηγοριανό άσμα (βλ. εικ. 2) εμφανίστηκε στις αρχές του Μεσαίωνα και έγινε σημαντικό μέρος της χριστιανικής λατρείας. Αυτοί οι ύμνοι χαρακτηρίζονται από απλές μελωδίες, μονοφωνική δομή και μπορούν να τραγουδηθούν χωρίς καμία οργανική συνοδεία. Οι ψαλμοί αναπτύχθηκαν και εξευγενίστηκαν από τις μοναστικές κοινότητες και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και ανάπτυξη των μουσικών παραδόσεων κατά την περίοδο αυτή. Εκτός από το Γρηγοριανό άσμα, ο πρώιμος Μεσαίωνας είδε επίσης λειτουργικό δράμα, μουσικές παραστάσεις ενσωματωμένες σε θρησκευτικές τελετουργίες. Αυτά τα έργα παίζονταν συνήθως από κληρικούς και βασίζονταν σε βιβλικές ιστορίες. Είχαν τεράστια επιρροή στη θρησκευτική μουσική, βοηθώντας στη διάδοση νέων μουσικών στυλ και τεχνικών.[10]

Στον πρώιμο Μεσαίωνα, η μουσική έπαιζε επίσης σημαντικό ρόλο στα κοσμικά περιβάλλοντα. Η μουσική χρησιμοποιήθηκε σε αυλές και αριστοκρατικούς κύκλους για να ψυχαγωγήσει και να εντυπωσιάσει τους επισκέπτες. Η ανάπτυξη της γαλλικής τροβαδουρικής και τροβαδουρικής παράδοσης ήταν ιδιαίτερα σημαντική γιατί σηματοδότησε την εμφάνιση κοσμικής μουσικής άσχετης με θρησκευτικά θέματα. Οι τροβαδούροι ήταν ποιητές και μουσικοί που έγραψαν και ερμήνευσαν τραγούδια για την αυλική αγάπη και τον ιπποτισμό. Εκτός από αυτές τις παραδόσεις, ο πρώιμος Μεσαίωνας είδε επίσης την εμφάνιση βάρδων, ταξιδιωτών διασκεδαστών που έπαιζαν μουσική, ποίηση

[8] Πηγή: https://www.pare-dose.net/5368 (προσπελ. στις 17/2/2024)
[9] Πηγή: https://seirios.eu/moysiki-simeiografia-symvola-3/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[10] Πηγή: https://www.scribd.com/document/550901906/Αρχαία-Τέχνη-Βουτυράς (προσπελ. στις 18/2/2024)

και άλλες μορφές λαϊκής κουλτούρας. Οι βάρδοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάδοση της μουσικής και άλλων μορφών πολιτισμού σε διαφορετικές περιοχές και κοινωνικές τάξεις.[11]

Σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις στα μουσικά όργανα και τη μουσική σημειογραφία. Τα όργανα αυτής της περιόδου ήταν συχνά απλά και περιορισμένης εμβέλειας, με πολλά να προέρχονται από αρχαία ρωμαϊκά και ελληνικά σχέδια. Εξίσου σημαντική ήταν η ανάπτυξη του νεύματος, μιας πρώιμης μορφής μουσικής σημειογραφίας. Το Neume είναι ένα σύμβολο που υποδεικνύει το σχήμα και την κατεύθυνση μιας μελωδίας και χρησιμοποιείται για την εγγραφή και μετάδοση μουσικών συνθέσεων. Ωστόσο, η ερμηνεία και η ανακατασκευή της πρώιμης μεσαιωνικής μουσικής από υπάρχουσες πηγές μπορεί να είναι πρόκληση, επειδή πολλά από τα πρωτότυπα χειρόγραφα έχουν χαθεί ή καταστραφεί με την πάροδο του χρόνου.

Συνοψίζοντας, η μουσική έπαιξε σημαντικό ρόλο στον πρώιμο Μεσαίωνα, εξυπηρετώντας τόσο θρησκευτικούς όσο και κοσμικούς σκοπούς. Η ανάπτυξη και η εξέλιξη των μουσικών παραδόσεων κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου επηρεάστηκε από το πολιτιστικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο και είχε διαρκή αντίκτυπο στο μουσικό στυλ και τεχνική που συνεχίζει να επηρεάζει τη μουσική σήμερα.[12] Η εμφάνιση του Γρηγοριανού τραγουδιού, του λειτουργικού δράματος, των τροβαδούρων και των βάρδικων παραδόσεων και η ανάπτυξη των μουσικών οργάνων και της σημειογραφίας όλα πιστοποιούν τη σημασία της μουσικής στον πρώιμο Μεσαίωνα.

Μία από τις σημαντικότερες δομές εξουσίας που εμφανίστηκαν στον πρώιμο Μεσαίωνα ήταν η μοναρχία. Οι μονάρχες, όπως οι βασιλιάδες και οι βασίλισσες, διατηρούν τον έλεγχο και την εξουσία με την υποστήριξη άλλων ισχυρών ανθρώπων που ονομάζονται άρχοντες. Άρχοντας ήταν πάντα κάποιος που είχε πολλή γη και πολλή πλούτη. Οι πρώιμοι μεσαιωνικοί μονάρχες ενεργούσαν ως κυρίαρχοι του λαού τους (και όχι ως εδαφικοί άρχοντες) και ο καθένας είχε καθήκον να προστατεύει τον λαό του.[13] Στον πρώιμο Μεσαίωνα, οι μονάρχες ήταν η κύρια πηγή του νόμου και της τάξης και η εξουσία τους γενικά δεν αμφισβητήθηκε. Οι μεσαιωνικές μοναστικές κοινότητες διαμόρφωσαν την ανάπτυξη της τέχνης μέσω της αιγίδας τους καθώς και της δημιουργικότητας και της εφευρετικότητάς τους, καθώς οι καινοτομίες που δοκιμάστηκαν σε ένα μοναστήρι συχνά υιοθετήθηκαν γρήγορα από άλλους.

Οι θρησκευτικές προσωπικότητες έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνία. Η εκκλησία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτικού τοπίου της εποχής. Εφόσον η εκκλησία επηρέασε την πολιτική, οι βασιλείς και οι ηγεμόνες ακολούθησαν τις συμβουλές της εκκλησίας. Οι επίσκοποι και οι ηγούμενοι δεν ήταν μόνο εκκλησιαστικοί ηγέτες αλλά συχνά μεγάλοι άρχοντες και επομένως υποτελείς κοσμικών φεουδαρχών. Ως αποτέλεσμα, η Εκκλησία είχε σημαντική δύναμη και επιρροή στον πρώιμο Μεσαίωνα.

---

[11]Πηγή: https://www.academia.edu/7286491/Nicholas_David_H_ΕΞΕΛΙΞΗ_ΤΟΥ_ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ_ΚΟΣΜΟΥ (προσπελ. στις 18/2/2024)

[12]Πηγή: https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/exportSearchResults?text=&units=/lib/default/data/1324736&isa=/butterfly/backie/collection_base&isa=/butterfly/backie/item&sortFields=__sortingId%7CASC (προσπελ. στις 18/2/2024)

[13]Πηγή: https://www.scribd.com/document/368766618/αρχαιο-θεατρο-συνεδριο-Πατρα-pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)

Κατά τον Μεσαίωνα τα μοναστήρια ήταν μεγάλα ιατρικά κέντρα στην Ευρώπη. Η εκκλησία ανέπτυξε μια πρώιμη εκδοχή του κράτους πρόνοιας, το οποίο παρείχε επιδόματα για τους φτωχούς και τους ανάπηρους.[14]

Οι μελετητές και οι διανοούμενοι έπαιξαν επίσης σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του πρώιμου Μεσαίωνα. Άραβες λόγιοι έσωσαν τους αρχαίους κλασικούς μεταφράζοντας τους σε διάφορες γλώσσες. Οι Χριστιανοί, ιδιαίτερα οι Νεστοριανοί, συνέβαλαν στην ανάπτυξη της φιλοσοφίας στον πρώιμο Μεσαίωνα. Συγκεκριμένα μελετώνται τα έργα του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα. Καθένα από αυτά θεωρείται πολύ σημαντικό σε όλες τις παραδόσεις της μεσαιωνικής φιλοσοφίας. Είναι ιδιαίτερα μεσαιωνικό στην επίμαχη μορφή. Οι συνεισφορές αυτών των λόγιων και διανοουμένων της πρώιμης μεσαιωνικής εποχής ήταν καθοριστικές για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής σκέψης και οι ιδέες που προώθησαν εξακολουθούν να επηρεάζουν τον πνευματικό λόγο σήμερα.

Μονάρχες, θρησκευτικές προσωπικότητες και λόγιοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των δομών εξουσίας της εποχής τους και επηρεάζοντας την πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη. Οι συνεισφορές αυτών των ατόμων συνεχίζουν να έχουν μόνιμο αντίκτυπο στην ευρωπαϊκή κοινωνία και η κληρονομιά τους παραμένει σημαντικό μέρος της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. [15]

Ο πρώιμος Μεσαίωνας ήταν το πρώτο από τα τρία στάδια του Μεσαίωνα και είδε την ανάδειξη πολλών σημαντικών προσώπων που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ιστορική πορεία αυτής της περιόδου. Αν και αυτή η περίοδος είναι γνωστή από ορισμένους ως Σκοτεινοί Χρόνοι λόγω της πνευματικής παρακμής, χαρακτηρίστηκε επίσης από την άνοδο σημαντικών ηγετών, στοχαστών και καλλιτεχνών που συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη όλων των πτυχών της ζωής.

Μια από τις πιο διάσημες μορφές του πρώιμου Μεσαίωνα ήταν ο Καρλομάγνος, βασιλιάς των Φράγκων και ο πρώτος αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.[16] Η βασιλεία του σηματοδότησε μια περίοδο επέκτασης και πολιτιστικής αναγέννησης, ενώνοντας μεγάλο μέρος της Δυτικής Ευρώπης υπό την κυριαρχία του και προωθώντας την ανάπτυξη της εκπαίδευσης και των τεχνών. Επί Καρλομάγνου, η Καρολίγγεια Αναγέννηση άνθισε, θέτοντας τα θεμέλια για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού και ταυτότητας.

Μια άλλη σημαντική προσωπικότητα ήταν ο Άγιος Αυγουστίνος Ιππώνος, ένας διάσημος θεολόγος και φιλόσοφος του οποίου τα γραπτά είχαν σημαντική επίδραση στον πρώιμο μεσαιωνικό χριστιανισμό. [17] Τα έργα του, όπως η Πόλη του Θεού και οι Εξομολογήσεις, παραμένουν επιρροή σήμερα, αντιμετωπίζοντας ουσιαστικά θεολογικά ερωτήματα και παρέχοντας βαθιές γνώσεις για την ανθρώπινη φύση και πνευματικότητα.

Ο Πάπας Γρηγόριος ο Μέγας (βλ. εικόνα 3) ήταν ένα άλλο βασικό πρόσωπο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, μεταρρυθμίζοντας την Καθολική Εκκλησία και

[14]Πηγή: https://www.scribd.com/document/398495572/Istoria-tis-Venetias-pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
[15]Πηγή: https://www.academia.edu/23569736/Ανδρονίκη_Διαλέτη_Γιώργος_Πλακωτός_Άννα_Πούπου_Ιστορία_της_Βενετίας_και_της_Βενετικής_Αυτοκρατορίας_11ος_18ος_αιώνας_Κάλλιπος_Αθήνα_2016 (προσπελ. στις 18/2/2024)
[16]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Καρλομάγνος (προσπελ. στις 18/2/2024)
[17]Πηγή: https://www.pemptousia.gr/2023/06/iaug/ (προσπελ. στις 18/2/2024)

επεκτείνοντας την επιρροή της σε όλη την Ευρώπη.[18] Του πιστώνεται ότι ανέπτυξε το Γρηγοριανό άσμα, μια μορφή ψαλμού που έγινε η τυπική μουσική της Δυτικής Εκκλησίας και παραμένει σημαντικό μέρος της λειτουργίας της.

Εικόνα 3. Ο Πάπας Γρηγόριος ο Μέγας. [19]

Στον τομέα της τέχνης, η ιστορία της κόρης της Ηρωδιάδας, Σαλώμης, έγινε δημοφιλές θέμα στον πρώιμο Μεσαίωνα. Ο χορός της, που οδηγεί στον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Βαπτιστή, απεικονίζεται σε ποικίλες μορφές τέχνης, αναδεικνύοντας τη σύνθετη σχέση μεταξύ εξουσίας, πειρασμού και ηθικής κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.[20]

Εν ολίγοις, ο πρώιμος Μεσαίωνας παρήγαγε αρκετές εξέχουσες προσωπικότητες που συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη της θρησκείας, της πολιτικής, του πολιτισμού και της τέχνης. Οι ιστορίες του Καρλομάγνου, του Αγίου Αυγουστίνου Ιππώνου, του Πάπα Γρηγόριου του Μεγάλου και της Σαλώμης είναι μερικά μόνο παραδείγματα από τις σημαίνουσες προσωπικότητες και τις αφηγήσεις που διαμόρφωσαν αυτήν την περίοδο. Ο πρώιμος Μεσαίωνας έθεσε τα θεμέλια για τα μεταγενέστερα στάδια της μεσαιωνικής ιστορίας και την εμφάνιση μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Η μουσική είναι μια σημαντική πτυχή της καθημερινής ζωής. Παιζόταν σε εκκλησίες, δικαστικές συνελεύσεις και στους δρόμους. Τα μουσικά όργανα (βλ. εικ. 4) αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτής της κουλτούρας, που χρησιμοποιούνται για να συνοδεύουν το τραγούδι, το χορό και άλλες μορφές ψυχαγωγίας. Υπήρχαν διαφορετικοί τύποι οργάνων που ήταν δημοφιλή στον πρώιμο Μεσαίωνα, συμπεριλαμβανομένων των έγχορδων, των πνευστών και των κρουστών.

[18]Πηγή: https://smerdaleos.wordpress.com/2019/01/19/ο-κόσμος-του-πάπα-μεγάλου-γρηγορίου-servus-iure-r/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[19]Πηγή: Δημιούργημα του Joseph Marie Vien. Πηγή: https://www.oceansbridge.com/shop/artists/v/vep-vin/vien-joseph-marie/pope-st-gregory-the-great (προσπελ. στις 18/2/2024)
[20]Πηγή: https://www.lecturesbureau.gr/1/the-end-herod-salome-2547/ (προσπελ. στις 18/2/2024)

Τα έγχορδα όργανα ήταν σημαντικό μέρος της πρώιμης μεσαιωνικής μουσικής. Η άρπα είναι μέρος μιας οικογένειας μουσικών οργάνων στα οποία οι βουβές χορδές διαφορετικών πινών τοποθετούνται σε ένα πλαίσιο. Οι παλαιότερες γνωστές άρπες χρονολογούνται από την αρχαία Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία. Στον πρώιμο Μεσαίωνα, η άρπα χρησιμοποιήθηκε για να συνοδεύσει το τραγούδι και επίσης ως σολίστ. Άλλα έγχορδα όργανα όπως η βιέρα και το λαούτο ήταν επίσης δημοφιλή εκείνη την εποχή. Αυτά τα όργανα παίζονται με μαδημένες χορδές και χρησιμοποιούνται συχνά για να συνοδεύσουν χορούς και άλλες μορφές διασκέδασης. Οι μελωδίες που παράγονται από αυτά τα όργανα είναι τόσο όμορφες που εξακολουθούν να είναι δημοφιλείς σήμερα.[21]

Εικόνα 4. Δημοφιλή μεσαιωνικά όργανα. [22]

Στον πρώιμο Μεσαίωνα, τα πνευστά ήταν επίσης σημαντικό μέρος της μουσικής. Σημαντικά ξύλινα πνευστά (βλ. εικ. 5) του Μεσαίωνα, όπως το shawm και η γκάιντα, δεν εμφανίστηκαν παρά μόνο τη γοτθική περίοδο.[23] Οι σταυροφόροι που επέστρεφαν έφεραν μαζί τους στρατιωτικά όργανα Σαρακηνών και έννοιες πολεμικής μουσικής. Αυτά τα προϊόντα είναι κυρίως τύμπανα και ορειχάλκινα κέρατα, που χρησιμοποιούνται για να συνοδεύουν στρατιωτικές παρελάσεις και άλλες επίσημες εκδηλώσεις.[24]

[21]Πηγή: https://www.academia.edu/63858815/ΤΑ_ΜΟΥΣΙΚΑ_ΟΡΓΑΝΑ_ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ_ΕΙΔΗ_ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ_ΚΛΠ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[22]Πηγή: https://knightstemplar.co/sounds-of-the-past-popular-medieval-instruments-explored/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[23]Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Shawm (προσπελ. στις 18/2/2024)
Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Γκάιντα (προσπελ. στις 3/3/2024)
[24]Πηγή: https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)

Εικόνα 5. Μεσαιωνικά ξύλινα πνευστά όργανα. [25]

Τα κρουστά (βλ. εικ. 6) ήταν λιγότερο διαδεδομένα στον πρώιμο Μεσαίωνα, αλλά ήταν ακόμα ένα σημαντικό μέρος της μουσικής της εποχής. Οι κουρδισμένες καμπάνες, που δένονταν μεταξύ τους για να σχηματίσουν μια καμπάνα, ήταν τα πιο δημοφιλή κρουστά όργανα του Μεσαίωνα. Εμφανίζονταν συχνά σε εικονογραφήσεις χειρόγραφων και οι γλυκοί, καθαροί τόνοι τους χρησιμοποιήθηκαν για να σηματοδοτήσουν σημαντικά γεγονότα. Κατά την περίοδο αυτή χρησιμοποιήθηκαν επίσης μικρά κύμβαλα σε σχήμα κυπέλλου που ονομάζονταν κοτύλη. Είναι κατασκευασμένα από ορείχαλκο ή ασήμι και παίζονται χτυπώντας το ένα το άλλο. Άλλα κρουστά, όπως τύμπανα και ντέφια, ήταν «δυνατά» όργανα που συνόδευαν τους χορούς και παίζονταν στα συμπόσια του αρχιερέα. Οι καμπάνες πιστεύεται ακόμη ότι έχουν μαγικές ιδιότητες και χρησιμοποιούνται συχνά σε θρησκευτικές τελετές.[26]

Εικόνα 6. Τα κρουστά όργανα της Μεσαιωνικής Εποχής.[27]

Συμπερασματικά, η μουσική ήταν αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ζωής κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα και τα μουσικά όργανα έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε αυτόν τον

[25]Πηγή: https://knightstemplar.co/medieval-woodwind-instruments-the-sounds-of-history/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[26]Πηγή: https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
[27]Πηγή: https://knightstemplar.co/rhythms-of-the-realm-exploring-percussion-instruments-of-the-medieval-era/ (προσπελ. στις 18/2/2024)

πολιτισμό. Έγχορδα, πνευστά και κρουστά χρησιμοποιήθηκαν για να συνοδεύσουν το τραγούδι, το χορό και άλλες μορφές διασκέδασης. Οι μελωδίες που παρήγαγαν αυτά τα όργανα ήταν απίστευτα όμορφες και παραμένουν δημοφιλείς μέχρι σήμερα. Αν και τα όργανα έχουν εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου, η κληρονομιά της πρώιμης μεσαιωνικής μουσικής ζει.

1.2 Ο ώριμος Μεσαίωνας

Ο Ώριμος Μεσαίωνας ήταν η περίοδος της ευρωπαϊκής ιστορίας που διήρκεσε από το 1000 έως το 1300, περίπου. Του Ώριμου ή και Κλασικού Μεσαίωνα προηγήθηκε ο Πρώιμος και ακολούθησε ο Ύστερος Μεσαίωνας, ο οποίος τελείωσε γύρω στο 1500 μ.Χ.[28]

Οι κύριες ιστορικές τάσεις του Μεσαίωνα περιλαμβάνουν την ταχεία αύξηση του πληθυσμού της Ευρώπης, η οποία επέφερε σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές σε σύγκριση με την προηγούμενη εποχή, και τα πρώτα σημάδια αγροτικής εξόδου και αστικοποίησης. Μέχρι το 1250, η έντονη πληθυσμιακή αύξηση είχε δώσει μεγάλη ώθηση στην ευρωπαϊκή οικονομία, φτάνοντας σε επίπεδα που δεν είχαν παρατηρηθεί σε ορισμένες περιοχές μέχρι τον 19ο αιώνα.[29] Αυτή η τάση μειώθηκε κατά τα τέλη του Μεσαίωνα λόγω μιας σειράς καταστροφών, κυρίως του Μαύρου Θανάτου, καθώς και αρκετών πολέμων και οικονομικής στασιμότητας.

Ξεκινώντας γύρω στο 780, η Ευρώπη γνώρισε τις τελευταίες βαρβαρικές επιδρομές της και η κοινωνία και η πολιτική έγιναν πιο οργανωμένες. Η Καρολίγγεια Αναγέννηση τόνωσε την επιστημονική και φιλοσοφική δραστηριότητα στη Βόρεια Ευρώπη. Τα πρώτα πανεπιστήμια άρχισαν να λειτουργούν στη Μπολόνια, την Οξφόρδη, το Παρίσι, τη Σαλαμάνκα, το Κέιμπριτζ και τη Μόντενα. Οι Βίκινγκς εγκαταστάθηκαν στα βρετανικά νησιά, στη Γαλλία και αλλού, και τα χριστιανικά βασίλεια της Σκανδιναβίας άρχισαν να αναπτύσσονται στη Σκανδιναβική πατρίδα τους. Οι Μαγυάροι σταμάτησαν την επέκταση τον 10ο αιώνα και μέχρι το 1000 το χριστιανικό βασίλειο της Ουγγαρίας έγινε αναγνωρισμένο κράτος στην Κεντρική Ευρώπη, συμμαχικό με περιφερειακές δυνάμεις. Εκτός από τις σύντομες επιδρομές των Μογγόλων τον 13ο αιώνα, η μεγάλης κλίμακας νομαδικές επιδρομές σταμάτησαν. Η ισχυρή Βυζαντινή Αυτοκρατορία των Μακεδονικών και Κομνηνών έδωσε σταδιακά τη θέση της στα αναστημένα Σερβικά και Βουλγαρικά και διάδοχα κράτη των Σταυροφόρων (1204-1261), τα οποία συνέχισαν να πολεμούν μεταξύ τους μέχρι την πτώση της Λατινικής Αυτοκρατορίας. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία επανιδρύθηκε το 1261 όταν οι Λατίνοι ανακατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη, αλλά έπαψε να είναι μεγάλη δύναμη και συνέχισε να παρακμάζει μέχρι τον 14ο αιώνα, με τα απομεινάρια της να διαρκέσουν μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα. [30] Τον 11ο αιώνα, οι άνθρωποι βόρεια των Άλπεων άρχισαν να εγκαθίστανται πιο πυκνά, στοχεύοντας «νέα» εδάφη, μερικά από τα οποία είχαν γίνει ερημιά μετά την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής

[28]Πηγή: https://www.peri-grafis.net/ergo.php?id=1450 (προσπελ. στις 18/2/2024)
[29]Πηγή: https://istoriatexnespolitismos.wordpress.com/2013/06/27/ευρωπη-περιοδολογηση-μεσαιωνικη-επι/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[30]Πηγή: https://opencourses.ionio.gr/modules/document/file.php/DHI104/Βασικές%20γνώσεις%202/8.%20karoliggeia%20anagennisi.pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)

Αυτοκρατορίας. Σε αυτό που ο ιστορικός Charles Iguenet αποκαλεί «Μεγάλη Εκκαθάριση», οι Ευρωπαίοι εκκαθάρισαν και ανακτούσαν μερικές από τις τεράστιες εκτάσεις δασών και ελών που κάλυπταν μεγάλο μέρος της ηπείρου. Την ίδια στιγμή, οι άποικοι ξεπέρασαν τα παραδοσιακά όρια της Φραγκικής Αυτοκρατορίας και έφτασαν σε νέα σύνορα πέρα από τον ποταμό Έλβα, τριπλασιάζοντας το μέγεθος της Γερμανίας στη διαδικασία. Η Καθολική Εκκλησία, η οποία βρισκόταν στο απόγειο της πολιτικής της δύναμης εκείνη την εποχή, κάλεσε στρατούς από όλη την Ευρώπη για να πραγματοποιήσουν μια σειρά σταυροφοριών κατά των Σελτζούκων Τούρκων. Οι Σταυροφόροι κατέκτησαν τους Αγίους Τόπους και ίδρυσαν σταυροφορικά κράτη στο Λεβάντε. Άλλοι πόλεμοι οδήγησαν στις Βόρειες Σταυροφορίες. Τα χριστιανικά βασίλεια κατέλαβαν μεγάλο μέρος της Ιβηρικής χερσονήσου από τους μουσουλμανικούς ελέγχους και οι Νορμανδοί κατέκτησαν τη νότια Ιταλία, όλα μέρος ενός προτύπου σημαντικής πληθυσμιακής αύξησης και επανεγκατάστασης εκείνη την εποχή.[31]

Ο Μεσαίωνας παρήγαγε πολλές διαφορετικές μορφές πνευματικών και καλλιτεχνικών έργων. Αυτή η εποχή είδε επίσης την άνοδο του εθνοκεντρισμού (ο οποίος αργότερα εξελίχθηκε σε σύγχρονες εθνικές ταυτότητες σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης), την άνοδο των μεγάλων πόλεων-κρατών της Ιταλίας και την άνοδο και την πτώση του ισλαμικού πολιτισμού της Αλ-Ανδαλούς. Η ανακάλυψη των γραπτών του Αριστοτέλη, αρχικά έμμεσα μέσω της μεσαιωνικής εβραϊκής και ισλαμικής φιλοσοφίας, οδήγησε στην επέκταση του σχολαστικισμού από τον Μαϊμωνίδη, τον Αβικέννα, τον Αβερρόη, τον Θωμά Ακινάτη και άλλους στοχαστές της εποχής, δηλαδή συνδυασμός ιουδαίο-ισλαμικής και καθολικής ιδεολογίας. Για μεγάλο μέρος αυτής της περιόδου, η Κωνσταντινούπολη παρέμεινε η πολυπληθέστερη πόλη της Ευρώπης και η βυζαντινή τέχνη έφτασε στο αποκορύφωμά της τον 12ο αιώνα. Αρχιτεκτονικά, πολλοί από τους πιο διάσημους γοτθικούς καθεδρικούς ναούς χτίστηκαν ή ολοκληρώθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.[32]

Ο 13ος αιώνας ήταν μια περίοδος ευημερίας στη Δυτική Ευρώπη. Η γεωργική παραγωγή αυξήθηκε και η εισαγωγή καινοτομιών όπως οι νερόμυλοι, τα υδραυλικά πριόνια και οι αργαλειοί με πεντάλ οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας βιομηχανίας μεταξιού και άλλων πολυτελών ενδυμάτων, κυρίως στη Φλάνδρα και τη βόρεια Ιταλία.[33]

Η αυξημένη παραγωγή είχε ευνοϊκό αντίκτυπο στο εμπόριο. Η ανάπτυξή του συνδέθηκε με την κατασκευή δρόμων, τις βελτιώσεις στη ναυτική τεχνολογία και τη διάδοση του συστήματος εμπορικών εκθέσεων. Την ίδια περίοδο άρχισαν να εμφανίζονται νέες πόλεις όπως η Φλωρεντία και το Μιλάνο.[34] Ένα παράδειγμα της οικονομικής ισχύος, ιδιαίτερα των ιταλικών πόλεων, είναι ότι τα νομίσματά τους, όπως το Ενετικό Δουκάτο, αντικατέστησαν σιγά-σιγά τα βυζαντινά και ισλαμικά νομίσματα από τη διεθνή αγορά και

[31]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2178/Istoria_E-Dimotikou_html-empl/index2.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
[32]Πηγή: https://www.academia.edu/84539381/The_language_of_ancient_greek_culture_in_modern_education (προσπελ. στις 18/2/2024)
[33]Πηγή: https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/25448 (προσπελ. στις 18/2/2024)
[34]Πηγή: https://www.scribd.com/document/388814839/Ιστορία-Του-Νέου-Ελληνισμού-Κατά-Τη-Διάρκεια-Της-Οθωμανικής-Πολιτικής-Κυριαρχίας-κοу (προσπελ. στις 18/2/2024)

έδωσαν στη Δύση οικονομικό κύρος και σε νομισματική ανεξαρτησία. [35] Ο 13ος αιώνας ήταν επίσης μια εποχή πληθυσμιακής αύξησης, τόσο στις αγροτικές όσο και στις αστικές περιοχές. Ο πληθυσμός των χωρών της Δυτικής Ευρώπης έχει σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ ορισμένες οικονομικά ανεπτυγμένες πόλεις, όπως η Φλωρεντία, έχουν διπλασιαστεί.

Η εξαθλίωση των φτωχών και η επιβολή νέων φόρων οδήγησαν σε εξεγέρσεις σε πόλεις (όπως η Φλωρεντία) και στην ύπαιθρο, οι οποίες κατεστάλησαν βίαια αλλά είχαν δύο μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα: τη συμμετοχή των συντεχνιών στα δημοτικά συμβούλια και την αύξηση των μισθών για εργαζόμενους σε διάφορους κλάδους. Αυτές οι κοινωνικές συγκρούσεις εξέφρασαν τη γενική κρίση της φεουδαρχίας και έθεσαν το έδαφος για αλλαγές στις κοινωνικοπολιτικές σχέσεις.[36]

Οι οικονομικές αλλαγές αύξησαν τον συγκεντρωτισμό στις δυτικές χώρες και αποδυνάμωσαν τη δύναμη των μικρών φεουδαρχών. Όμως η ανώτερη αριστοκρατία διατήρησε τη θέση της και συνεργάστηκε με τις κεντρικές αρχές. Στην ύπαιθρο, πολλοί αγρότες ξεπλήρωναν με επιτυχία τις υποχρεώσεις τους προς τους φεουδάρχες τους και βελτίωσαν σημαντικά την κατάστασή τους. Αλλά οι μάζες σταδιακά έγιναν όλο και πιο φτωχές. Στις πόλεις οι επαγγελματίες οργανώνονταν σε συντεχνίες. Αλλά ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα, η πόλη γενικά διοικούνταν από μια μικρή ομάδα ισχυρών οικογενειών - τους ευγενείς - που ήταν σχεδόν αποκλειστικά μέλη του δημοτικού συμβουλίου.

Η περίοδος περίπου από το 1270 έως το 1330 ήταν περίοδος κρίσης. Η αύξηση του πληθυσμού ξεπέρασε την αύξηση της αγροτικής παραγωγής και προέκυψαν σοβαρά επισιτιστικά προβλήματα. Επιπλέον, οι αγρότες δίνουν πλέον προτεραιότητα στην παραγωγή προϊόντων για το διεθνές εμπόριο. Επιπλέον συνέβησαν μια σειρά από φυσικές καταστροφές, όπως πλημμύρες, οι οποίες προκάλεσαν τεράστιες απώλειες στην αγροτική οικονομία και τη βιομηχανία και το εμπόριο, ενώ μειώθηκε επίσης σημαντικά το ποσοστό γεννήσεων.[37]

Το μεγαλύτερο πλήγμα για την ευρωπαϊκή κοινωνία τον 14ο αιώνα. Αυτός ήταν ο Μαύρος Θάνατος, μια βουβωνική επιδημία πανώλης που εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη από το 1347 έως το τέλος του αιώνα, σκοτώνοντας περίπου τα δύο πέμπτα του πληθυσμού της Ευρώπης.[38]

Οι πληθυσμιακές και οικονομικές απώλειες από την πείνα και τις επιδημίες επιδεινώθηκαν από τον καταστροφικό, μακρύ Εκατονταετή Πόλεμο (1339-1453) μεταξύ Γαλλίας και Αγγλίας.[39]

Ήδη από τα τέλη του 13ου αι. οι Βρετανοί και κυρίως οι Γάλλοι βασιλιάδες προσπάθησαν να κατακτήσουν τους φεουδάρχες και να δημιουργήσουν ένα ισχυρό κράτος με τη βοήθεια της αστικής τάξης (εμπόρων, τραπεζιτών και τεχνιτών). Στην προσπάθεια αυτή ο Γάλλος βασιλιάς ήρθε αντιμέτωπος με τον πάπα και με τη σύμφωνη γνώμη γενικής συνέλευσης στην οποία συμμετείχαν και οι πολίτες, ανάγκασε τον πάπα να μεταφέρει την

[35]Πηγή: https://gnomonpedia.com/1066/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[36]Πηγή: https://philarchive.org/archive/SCH-47 (προσπελ. στις 18/2/2024)
[37]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_8.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
[38]Πηγή: https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=219396 (προσπελ. στις 18/2/2024)
[39]Πηγή: https://history-maps.com/el/story/Hundred-Years-War (προσπελ. στις 18/2/2024)

έδρα του από τη Ρώμη στην Αβινιόν (1309-1378). Αυτό το γεγονός αποτέλεσε τη λεγόμενη Αιχμαλωσία της Αβινιόν, μια από τις μεγαλύτερες ταπεινώσεις που υπέστησαν οι ηγέτες της Καθολικής Εκκλησίας. Ο εξευτελισμός στην Αβινιόν και κάποια διαφθορά στην ιεραρχία (απληστία, σφετερισμός και ευνοιοκρατία) υπονόμευσαν την ηθική εξουσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και οι απαιτήσεις για τη Μεταρρύθμιση είχαν ήδη διατυπωθεί από το τέλος του Μεσαίωνα.[40]

Στη Γαλλία, η μοναρχία έδειξε έντονες κρατικιστικές τάσεις και προσπάθησε να επιβληθεί στους φεουδάρχες. Στην Αγγλία, όμως, οι φεουδάρχες, συνεργαζόμενοι με τον κλήρο και την αστική τάξη, επέβαλαν σημαντικούς περιορισμούς στη βασιλική εξουσία. Παρουσίασαν τα αιτήματά τους στην περίφημη Magna Charta (1215) και αναγκάστηκαν να τη δεχτούν από τον βασιλιά Ιωάννη Α' Ακτίμωνο. [41]

Τα επόμενα χρόνια σχηματίστηκε το βρετανικό κοινοβούλιο, αποτελούμενο από ευγενείς. Το πρώτο Κοινοβούλιο που συγκλήθηκε το 1295 δημιούργησε μια Βουλή των Αντιπροσώπων και μια Βουλή των Λόρδων. Σε αντίθεση με τη Γαλλία και την Αγγλία, ήταν αδύνατο να δημιουργηθεί ένα ενιαίο κράτος που ενοποιεί φέουδα και κράτη στη Γερμανία, γιατί εκεί οι μεγάλοι φεουδάρχες κατάφεραν να επιβάλουν τη θέλησή τους στον βασιλιά χωρίς περιορισμούς.[42] Ο ώριμος μεσαίωνας που ξεκίνησε μετά το 1000 μ.Χ., γνώρισε σημαντική πληθυσμιακή αύξηση και τεχνολογική πρόοδο στην Ευρώπη. Αυτή η περίοδος γνώρισε πολλές εξελίξεις σε όλους τους τομείς της ζωής, συμπεριλαμβανομένης της μουσικής. Η μεσαιωνική μουσική αναφέρεται στη μουσική που συντέθηκε κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα.[43]

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η μουσική έγινε πιο περίπλοκη και καινοτόμος. Οι συνθέτες άρχισαν να εξερευνούν νέους τρόπους δημιουργίας μελωδίας και αρμονίας, απαλλαγμένοι από τους περιορισμούς των προηγούμενων περιόδων. Η χρήση της πολυφωνίας, ο ταυτόχρονος συνδυασμός δύο ή περισσότερων μελωδικών γραμμών, έγινε χαρακτηριστικό γνώρισμα της μουσικής αυτής της εποχής.[44]

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη στον ώριμο Μεσαίωνα ήταν η άνοδος της κοσμικής μουσικής. Ενώ η ιερή μουσική όπως το Γρηγοριανό άσμα παραμένει σημαντικό μέρος του μουσικού τοπίου, η κοσμική μουσική αυξάνεται σε δημοτικότητα και παρέχει στους συνθέτες μια πλατφόρμα για να εκφράσουν ένα ευρύτερο φάσμα συναισθημάτων και θεμάτων. Η άνοδος της κοσμικής μουσικής, η οποία έγινε δημοφιλής από πλανόδιους μουσικούς όπως οι τροβαδούρες και οι τρουβέρες στη Γαλλία και οι Minnesingers στη Γερμανία. Αυτοί οι συνθέτες έγραψαν τραγούδια που επικεντρώθηκαν στα θέματα της αυλικής αγάπης, του ιπποτισμού και της καθημερινής ζωής. Τα όργανα έπαιξαν επίσης βασικό ρόλο στη μεσαιωνική μουσική. Έγχορδα όργανα όπως λαούτα, άρπες και βιέρες

[40]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2198/Istoria_B-Gymnasiou_html-empl/index6_2_1.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
[41]Πηγή: https://giannismavrikos.wordpress.com/author/ioanmavr/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[42]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/d/8547/2492/22-0052-02_Istoria-tou-Mesaionikou-kai-Neoterou-Kosmou_B-Lykeiou_Vivlio-Mathiti.pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
[43]Πηγή:https://www.academia.edu/35323356/Η_Κοπεγχάγη_του_Μάικλ_Φρέυν_Μια_θεατρική_παράσταση_ή_Εκπαίδευση_για_την_Πολιτειότητα_ (προσπελ. στις 18/2/2024)
[44]Πηγή: https://www.academia.edu/31298205/PhD_thesis_Studying_and_designing_the_sound_environment_as_part_of_architectural_theory_and_practice_In_search_of_contemporary_soundscapes_of_Thessaloniki_in_Greek_ (προσπελ. στις 18/2/2024)

και πνευστά όπως φλάουτα, σχομ έγιναν δημοφιλή. Τα κρουστά όργανα όπως τα τύμπανα και τα ντέφια χρησιμοποιούνται για να δώσουν ρυθμό και να ενισχύσουν τη συνολική μουσική εμπειρία.[45]

Η ώριμη μεσαιωνική μουσική γνώρισε σημαντική πρόοδο και διαφοροποίηση. Η εξερεύνηση νέων μουσικών τεχνικών, η άνοδος της κοσμικής μουσικής και η χρήση διαφόρων οργάνων συνέβαλαν στο πλούσιο και πολύπλοκο μουσικό τοπίο αυτής της περιόδου. Πιο συγκεκριμένα αυτή η εποχή είδε την εμφάνιση πολλών προσώπων που συνέβαλαν τα μέγιστα στο πνευματικό και πολιτιστικό τοπίο της εποχής. Μερικές από τις πιο διάσημες μορφές ώριμων μεσαιωνικών χρόνων είναι:

Ο Θωμάς Ακινάτης (1225-1274): Δομινικανός μοναχός και φιλόσοφος, ο Ακινάτης θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους στοχαστές του Μεσαίωνα. Αναζήτησε την αρμονία της πίστης και της λογικής. Τα έργα του, ιδιαίτερα το Summa Theologiae, αποτέλεσαν τη βάση της σχολαστικής φιλοσοφίας και κυριάρχησαν στην πνευματική ζωή της εποχής.[46]

Ο Roger Bacon (1214-1292): Άγγλος φιλόσοφος και Φραγκισκανός μοναχός, ο Μπέικον συνέβαλε σημαντικά στους τομείς της πειραματικής επιστήμης, της οπτικής και της γλωσσολογίας. Γενικά θεωρείται πρώιμος υποστηρικτής της επιστημονικής μεθόδου, τονίζοντας τη σημασία της παρατήρησης και του πειραματισμού.[47]

Ο Dante Alighieri (βλ. εικ.7) (1265-1321): Ιταλός ποιητής, συγγραφέας και φιλόσοφος, ο Dante είναι περισσότερο γνωστός για το επικό ποίημά του The Divine Comedy, το οποίο παραμένει ένα αριστούργημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Το έργο του είχε αντίκτυπο στην ανάπτυξη της ιταλικής γλώσσας και στην ευρύτερη ευρωπαϊκή λογοτεχνική παράδοση.[48]

Εικόνα 7. Ο Dante σε ενα πίνακα του Domenico di Michelino [49]

Ο Peter Abelard (1079-1142): Γάλλος φιλόσοφος και θεολόγος, ο Abelard είναι περισσότερο γνωστός για το έργο του στη λογική και την ηθική, καθώς και για τη σχέση του με την ερωτική σχέση της Héloïse Abelard Jean Teuil, η οποία ενέπνευσε τη διάσημη αλληλογραφία μεταξύ των δύο. Το πιο διάσημο φιλοσοφικό του έργο, Sic et Non,

[45]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικά_μουσικά_όργανα (προσπελ. στις 3/3/2024)
[46]Πηγή: https://meygeia.gr/agios-thomas-akinatis/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[47]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Ρότζερ_Μπέικον (προσπελ. στις 3/3/2024)
[48]Πηγή: https://www.worldhistory.org/Dante_Alighieri/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[49] Πηγή: https://www.worldhistory.org/image/10259/dante-florence-cathedral/ (προσπελ. στις 31/3/2024)

αμφισβήτησε τις αντιφάσεις που βρέθηκαν στα πρώιμα χριστιανικά γραπτά και έθεσε τα θεμέλια για επιστημονική συζήτηση στη θεολογία και τη φιλοσοφία.[50]

Η Hildegard of Bingen (1098-1179): Γερμανίδα ηγουμένη, συγγραφέας, συνθέτης και μυστικιστής, η Hildegard συνέβαλε σημαντικά στη θεολογία, τη φυσική ιστορία και την ιατρική. Είναι επίσης γνωστή για τα οραματικά γραπτά της και τις ιερές μουσικές συνθέσεις της που έχουν αφήσει μόνιμο αντίκτυπο στη χριστιανική παράδοση.[51]

Μεταξύ άλλων, οι μορφές αυτές έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του πνευματικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος του ώριμου Μεσαίωνα. Τα έργα τους συνεχίζουν να μελετώνται και να εκτιμώνται για τη συμβολή τους στους τομείς της φιλοσοφίας, της θεολογίας, της λογοτεχνίας και της επιστήμης.

Η ποικιλία των μουσικών οργάνων του πρώιμου Μεσαίωνα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της μουσικής κατά την περίοδο αυτή. Η μονοφωνική μουσική ήταν ένα εξέχον μουσικό στυλ της εποχής, που χαρακτηριζόταν από μια ενιαία μελωδική γραμμή χωρίς συνοδεία. Ωστόσο, η χρήση των μουσικών οργάνων αντιτάχθηκε από την Εκκλησία, η οποία διεξήγαγε πόλεμο εναντίον τους λόγω της συσχέτισής τους με την κοσμική επιρροή.

Παρά την αντίσταση αυτή, διάφορα μουσικά όργανα συνέχισαν να υπάρχουν και να αναπτύσσονται σε όλο τον Μεσαίωνα. Αυτό το όργανο, ο πρόδρομος του σύγχρονου φλάουτου, ήταν αρχικά ένα μακρόστενο σχέδιο που μπορούσε να παιχτεί πλάγια ή ακόμα και ευθεία. Ενώ το φλάουτο υπέστη σημαντικές αλλαγές στη δομή και την κατάστασή του τον 16ο αιώνα, ήταν ακόμα ένα σημαντικό όργανο στη μεσαιωνική μουσική.[52]

Αυτά τα όργανα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της μουσικής κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Μερικά παραδείγματα έγχορδων οργάνων περιλαμβάνουν το λαούτο, την άρπα και τη βιέρα, ενώ τα κρουστά όργανα όπως τα τύμπανα, τα ντέφια και οι καμπάνες είναι επίσης δημοφιλή.

Καθώς ο Μεσαίωνας προχωρούσε, οι καινοτομίες και οι προσαρμογές των οργάνων οδήγησαν στην εμφάνιση νέων μορφών και στυλ. Για παράδειγμα, η μουσική του Μπαρόκ ήταν μια μεταγενέστερη εξέλιξη, προερχόμενη από την πλούσια μουσική κληρονομιά της μεσαιωνικής περιόδου.[53]

Συμπερασματικά, παρά την αντίθεση της Εκκλησίας στη χρήση μουσικών οργάνων, ο ώριμος Μεσαίωνας ήταν μια περίοδος σημαντικής ανάπτυξης στη μουσική. Διάφορα όργανα, όπως τα πρώιμα φλάουτα, τα έγχορδα και τα κρουστά, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της μουσικής αυτής της εποχής. Η καινοτομία και η ανάπτυξη αυτών των οργάνων κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση έθεσε τα θεμέλια για την μετέπειτα εμφάνιση της μουσικής μπαρόκ και άλλων μουσικών στυλ.

1.3 Ο ύστερος Μεσαίωνας

[50]Πηγή: https://iep.utm.edu/abelard/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[51]Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Hildegard_of_Bingen (προσπελ/ στις 3/3/2024)
[52]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)
[53]Πηγή: https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)

Ο ύστερος Μεσαίωνας, από τον 14ο έως τον 15ο αιώνα, ήταν μια περίοδος μεγάλων αλλαγών και ανάπτυξης στην Ευρώπη. Χαρακτηρίστηκε από πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές αλλαγές που διαμόρφωσαν την ιστορία της ηπείρου για τους επόμενους αιώνες. Οι βασικές εξελίξεις που συνέβησαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συμπεριλαμβανομένου του κατακερματισμού της πολιτικής εξουσίας, της ανάπτυξης του εμπορίου και του εμπορίου και της εμφάνισης νέων πολιτιστικών κινημάτων.

Ο ύστερος Μεσαίωνας χαρακτηρίστηκε από τον κατακερματισμό της πολιτικής εξουσίας. Η φεουδαρχία, το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα στον πρώιμο Μεσαίωνα, άρχισε να παρακμάζει και εμφανίστηκε η έννοια του έθνους-κράτους. Αυτό οδήγησε σε σύγκρουση μεταξύ του πάπα και των κοσμικών ηγεμόνων, καθώς οι τελευταίοι προσπαθούσαν να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία και την εξουσία τους.[54] Ο Εκατονταετής Πόλεμος μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας είναι ένα κλασικό παράδειγμα αυτής της πάλης εξουσίας. Ο πόλεμος διήρκεσε από το 1337 έως το 1453 και διεξήχθη για εδαφικές διαφορές και κυριαρχία. Αυτό οδήγησε τελικά στην εμφάνιση ισχυρότερων εθνικών κρατών και στις δύο χώρες.[55]

Σημαντικές οικονομικές εξελίξεις σημειώθηκαν και στον ύστερο Μεσαίωνα. Η ανάπτυξη του εμπορίου οδήγησε στην ανάπτυξη του τραπεζικού και χρηματοοικονομικού τομέα, που με τη σειρά του διευκόλυνε τη διασυνοριακή ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Η επέκταση του εμπορίου οδήγησε επίσης στην εμφάνιση αστικών κέντρων και στην άνοδο της μεσαίας τάξης. Η Χανσεατική Ένωση ήταν μια ομοσπονδία συντεχνιών εμπόρων που ιδρύθηκε τον 14ο αιώνα και έπαιξε βασικό ρόλο στην προώθηση του εμπορίου και του εμπορίου στη Βόρεια Ευρώπη.[56]

Ο ύστερος Μεσαίωνας ήταν επίσης μια περίοδος σημαντικής πολιτιστικής ανάπτυξης. Η γοτθική αρχιτεκτονική και η τέχνη άκμασαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, με την κατασκευή θαυμάσιων καθεδρικών ναών όπως η Παναγία των Παρισίων και η Σαρτρ.[57] Η λογοτεχνία και η φιλοσοφία γνώρισαν επίσης σημαντική ανάπτυξη, με αξιοσημείωτα παραδείγματα όπως τα έργα του Geoffrey Chaucer και του William Langland. Αυτή η περίοδος είδε επίσης την εμφάνιση θρησκευτικών κινημάτων όπως η Προτεσταντική Μεταρρύθμιση, η οποία αμφισβήτησε την εξουσία της Καθολικής Εκκλησίας. Η άνοδος του ουμανισμού, ενός φιλοσοφικού και πολιτιστικού κινήματος που τόνιζε την ανθρώπινη αξία, ήταν επίσης μια σημαντική εξέλιξη στον ύστερο Μεσαίωνα.

Με άλλα λόγια, ο ύστερος Μεσαίωνας ήταν μια εποχή μεγάλων αλλαγών και ανάπτυξης στην Ευρώπη. Ο κατακερματισμός της πολιτικής εξουσίας, η ανάπτυξη του εμπορίου και η εμφάνιση νέων πολιτιστικών κινημάτων ήταν μερικές από τις σημαντικές εξελίξεις που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Αυτές οι εξελίξεις έθεσαν τα θεμέλια για τον σύγχρονο κόσμο και συνεχίζουν να διαμορφώνουν την κοινωνία σήμερα.[58]

---

[54]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2198/Istoria_B-Gymnasiou_html-empl/index6_1_3.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
[55]Πηγή: https://history-maps.com/el/story/Hundred-Years-War (προσπελ. στις 3/3/2024)
[56]Πηγή: https://chilonas.com/2021/07/13/https-wp-me-p1op6y-fkh/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[57]Πηγή: https://www.artmag.gr/art-history/art-history/item/1037-gothic-art (προσπελ. στις 3/3/2024)
[58]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_8.html (προσπελ. στις 3/3/2024)

Στα τέλη του Μεσαίωνα, παρόλο που η Δυτική Ευρώπη αντιμετώπισε πολλές δοκιμασίες και κινδύνους όπως η πείνα, η πανούκλα (βλ. εικ. 8) και ο πόλεμος, και ο πληθυσμός της μειώθηκε σημαντικά, η μουσική γνώρισε σημαντικές αλλαγές και ανάπτυξη. Η μεσαιωνική περίοδος, από τον 9ο έως τον 14ο αιώνα, είδε την εμφάνιση διαφόρων μουσικών στυλ και καινοτομιών, με κύριο χαρακτηριστικό τη μονοφωνική μουσική.

Εικόνα 8. Οι πολίτες του Tournai (Βέλγιο) θάβουν τα θύματα της πανούκλας. [59]

Η μεσαιωνική μουσική αναφέρεται στη μουσική που συντέθηκε κατά τη διάρκεια της ευρύτερης μεσαιωνικής περιόδου, τα ακριβή χρονικά όρια της οποίας δεν είναι αυστηρά καθορισμένα. Ιδιαίτερα στον ύστερο Μεσαίωνα, άνθησαν μοναδικά μουσικά στυλ και τεχνικές. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η προϊστορία της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής εκτυλίχθηκε, θέτοντας τα θεμέλια για τις μελλοντικές μουσικές εξελίξεις.[60]

Μια από τις πιο εντυπωσιακές πτυχές της ύστερης μεσαιωνικής μουσικής είναι η σταδιακή μετάβαση από τη μονοφωνική στην πολυφωνική μουσική. Η μονοφωνική μουσική αποτελείται από μια ενιαία μελωδική γραμμή χωρίς καμία συνοδευτική αρμονία ή πρόσθετες μελωδικές γραμμές, ενώ η πολυφωνική μουσική περιλαμβάνει τον ταυτόχρονο συνδυασμό πολλαπλών ανεξάρτητων μελωδικών γραμμών, δημιουργώντας μια πιο πλούσια, πιο σύνθετη υφή. Αυτή η στροφή επέτρεψε στη δυτική μουσική να εξελιχθεί στις πιο ποικίλες και σύνθετες μορφές που θα χαρακτήριζαν αργότερα την Αναγέννηση και όχι μόνο.[61]

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη του ύστερου Μεσαίωνα ήταν η εμφάνιση του Ars Nova, ενός μουσικού στυλ που ξεκίνησε στη Γαλλία στις αρχές του 14ου αιώνα. Αυτό το καινοτόμο στυλ επέτρεψε πιο σύνθετους ρυθμούς και μελωδίες από τις προηγούμενες μουσικές παραδόσεις. Το στυλ Ars Nova εισήγαγε τη χρήση του ισορυθμού, μιας τεχνικής που συνδυάζει την επανάληψη ρυθμικών μοτίβων με μοναδικά επαναλαμβανόμενα μελωδικά μοτίβα, με αποτέλεσμα πιο δομημένες και σύνθετες μουσικές συνθέσεις. [62] Επιπλέον, ο ύστερος Μεσαίωνας είδε την επέκταση της μουσικής σημειογραφίας, η οποία

[59] Πηγή: https://www.ertnews.gr/roi-idiseon/i-panoli-toy-14oy-aiona-stin-politistiki-platforma-rembrandt-and-the-cat/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[60]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)
[61]Πηγή: https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
[62]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)

επέτρεψε τις μουσικές συνθέσεις να διατηρηθούν και να μεταδοθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια. Η άνοδος της γραπτής μουσικής συνέβαλε στη διάδοση των μουσικών ιδεών και στην ανάπτυξη μιας πιο τυποποιημένης μουσικής γλώσσας σε ολόκληρη τη Δυτική Ευρώπη. Αυτή η περίοδος είδε επίσης την αυξανόμενη σημασία της κοσμικής μουσικής με βάρδους και τραγουδιστές να συνθέτουν και να ερμηνεύουν τραγούδια για διάφορα γήπεδα και κοινό.

Παρά τις δύσκολες συνθήκες που αντιμετώπιζε η Δυτική Ευρώπη εκείνη την εποχή, η μουσική στα τέλη του Μεσαίωνα γνώρισε πολλές εξελίξεις και καινοτομίες. Η μετάβαση από τη μονοφωνική στην πολυφωνική μουσική, η εμφάνιση του στυλ Ars Nova και η επέκταση της μουσικής σημειογραφίας ήταν όλοι οι βασικοί παράγοντες για την ανάπτυξη της δυτικής μουσικής κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Ο ύστερος Μεσαίωνας έθεσε τα θεμέλια για την άνθηση της αναγεννησιακής μουσικής, η οποία αποτελούσε παράδειγμα της ανθεκτικότητας και της προσαρμοστικότητας της ανθρώπινης δημιουργικότητας απέναντι στις αντιξοότητες.

Ο ύστερος Μεσαίωνας ήταν μια περίοδος της ευρωπαϊκής ιστορίας που κάλυπτε τον 14ο και 15ο αιώνα (περίπου 1301 έως 1500). Εμφανίστηκαν πολλές σημαντικές προσωπικότητες που έπαιξαν σημαντικούς ρόλους σε διάφορους τομείς όπως η πολιτική, η θρησκεία, η τέχνη και η λογοτεχνία. Αυτή η περίοδος σηματοδότησε τη μετάβαση από τον ύστερο Μεσαίωνα στην Αναγέννηση και αυτές οι βασικές προσωπικότητες συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση του πολιτιστικού, πνευματικού και κοινωνικού τοπίου της εποχής.

Στον πολιτικό τομέα, ο ύστερος Μεσαίωνας είδε την εμφάνιση αρκετών αξιοσημείωτων ηγεμόνων. Μια τέτοια προσωπικότητα ήταν ο βασιλιάς Εδουάρδος Γ' της Αγγλίας (1312-1377), ο οποίος ηγήθηκε της χώρας κατά τη διάρκεια του Εκατονταετούς Πολέμου και ενίσχυσε τη μοναρχία.[63] Ένας άλλος αξιοσημείωτος ηγεμόνας ήταν ο αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας Κάρολος Δ' (1316-1378), ο οποίος αναμόρφωσε τη διοίκηση της αυτοκρατορίας και επέκτεινε την επικράτειά της.[64] Η θρησκεία έπαιξε ζωτικό ρόλο στον ύστερο Μεσαίωνα και πολλές διάσημες προσωπικότητες αναδύθηκαν από αυτό το βασίλειο. Η Αγία Αικατερίνη της Σιένα (1347-1380) ήταν μύστης και θεολόγος με επιρροή που υποστήριζε την ειρήνη εν μέσω πολιτικής αναταραχής.[65] Ομοίως, ο Άγγλος θεολόγος και φιλόσοφος John Wycliffe (1320-1384) επέκρινε τη διαφθορά μέσα στην εκκλησία και μετέφρασε τη Βίβλο στα αγγλικά, κάτι που ενέπνευσε την μεταγενέστερη Προτεσταντική Μεταρρύθμιση.[66] Στον χώρο της τέχνης, πολλοί ταλαντούχοι καλλιτέχνες εμφανίστηκαν στα τέλη του Μεσαίωνα, ανοίγοντας το δρόμο για τις καλλιτεχνικές καινοτομίες της Αναγέννησης. Ο Τζιότο ντι Μποντόνε (1267-1337) ήταν Ιταλός ζωγράφος και αρχιτέκτονας που συχνά πιστώνεται ότι ξεκίνησε την Αναγέννηση με τις επαναστατικές τοιχογραφίες και το νατουραλιστικό του στυλ.[67]

[63]Πηγή: https://www.hellenicaworld.com/UK/Person/gr/EdwardIIIOfEngland.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
[64]Πηγή: https://www.trenfo.com/el/ιστορία/βιογραφίες/κάρολος-δ΄-της-αγίας-ρωμαϊκής-αυτοκρα (προσπελ. στις 3/3/2024)
[65]Πηγή: https://alfeiospotamos.wordpress.com/2009/11/29/η-αγία-αικατερίνη-της-σιένα/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[66]Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/John_Wycliffe (προσπελ. στις 3/3/2024)
[67]Πηγή: https://www.olympia.gr/992242/ellada/tzioto-enas-prodromos-tis-anagennisi/ (προσπελ. στις 3/3/2024)

Τέλος, ο ύστερος Μεσαίωνας είδε επίσης την εμφάνιση πολλών σημαντικών λογοτεχνικών προσωπικοτήτων. Ο Geoffrey Chaucer (1343-1400) ήταν Άγγλος ποιητής περισσότερο γνωστός για το έργο του The Canterbury Tales, το οποίο παρέχει πολύτιμες γνώσεις για το κοινωνικό, θρησκευτικό και πολιτικό τοπίο της εποχής του.[68]

Στα τέλη του Μεσαίωνα, πολλές σημαντικές προσωπικότητες εμφανίστηκαν σε διάφορους τομείς όπως η πολιτική, η θρησκεία, η τέχνη και η λογοτεχνία. Αυτά τα άτομα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του πολιτιστικού, πνευματικού και κοινωνικού τοπίου της περιόδου, συμβάλλοντας τελικά στη μετάβαση από τον ύστερο Μεσαίωνα στην Αναγέννηση. Ο ύστερος Μεσαίωνας ήταν μια σημαντική περίοδος στην ιστορία της μουσικής, που σημαδεύτηκε από την εμφάνιση νέων μουσικών στυλ και την εξέλιξη των μουσικών οργάνων. Η Εκκλησία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της χρήσης του οργάνου κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, συχνά διαφωνώντας με τη συμμετοχή τους στην ιερή μουσική λόγω της συσχέτισής της με τις εγκόσμιες απολαύσεις.

Παρά τις προσπάθειες της εκκλησίας να περιορίσει τη χρήση των οργάνων, στον ύστερο Μεσαίωνα είδε την ανάπτυξη πολλών νέων οργάνων που άλλαξαν το μουσικό τοπίο. Αυτή η περίοδος συνέπεσε με την άνοδο του κινήματος «ars nova», που σημαίνει «νέα τέχνη» στα λατινικά. Η Ars nova εισήγαγε καινοτόμες μουσικές τεχνικές, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης της πολυφωνίας, και συνέβαλε στη διάδοση μιας ποικιλίας μουσικών οργάνων.[69]

Μερικά από τα κύρια όργανα (βλ. εικ. 9) που άκμασαν κατά τον ύστερο Μεσαίωνα περιλαμβάνουν:

Εικόνα 9. Μουσικά όργανα του Ύστερου Μεσαίωνα. [70]

Πρώτων τα Έγχορδα, τα βιολιά, τα λαούτα ήταν δημοφιλή έγχορδα όργανα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Το viol είναι ένα τόξο όργανο με επίπεδη πλάτη και στρογγυλεμένο σώμα, ενώ το rebec είναι ένα μικρότερο, σε σχήμα αχλαδιού τόξο όργανο. Η πίπα (ένα μαδημένο όργανο) είναι ευρέως δημοφιλής και το Τσιν (όργανο που μοιάζει με κροτίδα) χρησιμοποιείται συχνά ως συνοδευτικό.

[68]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Geoffrey-Chaucer (προσπελ. στις 3/3/2024)
[69]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Ars_Nova (προσπελ. στις 3/3/2024)
[70] Πηγή: https://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-photos-medieval-musical-instrument-image28733538 (προσπελ. στις 3/3/2024)

Δεύτερων τα ξύλινα πνευστά το φλάουτο είναι τα πιο κοινά πνευστά. Το κλαρίνο είναι ένα όργανο με διπλό καλάμι παρόμοιο με το σύγχρονο όμποε. Η εγκάρσια ράβδος είναι ένας οριζόντια στηριζόμενος στύλος από ξύλο ή κόκκαλο.

Τρίτων τα χάλκινα όργανα, οι γκάιντες, οι κορνέ και οι τρομπέτες ήταν κοινά χάλκινα όργανα στον ύστερο Μεσαίωνα. Η γκάιντα είναι μια πρώιμη εκδοχή του τρομπόνι, ενώ το κορνέ είναι ένα καμπύλο ξύλινο όργανο με επιστόμιο σε σχήμα κυπέλλου. Οι τρομπέτες είναι κατασκευασμένες από μέταλλο και χρησιμοποιούνται συχνά σε τελετουργικές και στρατιωτικές καταστάσεις.

Τέταρτων τα κρουστά όργανα, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα κρουστά, όπως μπόνγκο, ντέφι και ντραμς για να δώσετε ρυθμό και έμφαση στη μουσική. Το ντέφι είναι ένα κυλινδρικό τύμπανο που παίζεται με ξύλα, το ντέφι είναι ένα μικρό ζευγαρωμένο τύμπανο βραστήρα και το ντέφι είναι ένα ντέφι με πλαίσιο.

Η ύστερη μεσαιωνική μουσική περίοδος είδε επίσης την εμφάνιση της γαλλο-φλαμανδικής παράδοσης, που χαρακτηρίζεται από τη χρήση της πολυφωνίας και τη χρήση αυτών των διαφορετικών οργάνων για τη δημιουργία πλούσιας και πολύπλοκης μουσικής. Συνοψίζοντας, ο ύστερος Μεσαίωνας ήταν μια περίοδος μεταμόρφωσης για τα μουσικά όργανα, που χαρακτηρίστηκε από την ανάπτυξη και την ενσωμάτωση νέων οργάνων στον ταχέως εξελισσόμενο κόσμο της μουσικής. Κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, εμφανίστηκαν αρκετά λατινικά και ελληνικά κινήματα αντίστασης. Ελληνικά κράτη όπως οι Τράπεζες, η Ήπειρος και η Νίκαια έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στα γεγονότα αυτής της περιόδου. Επιπλέον, ηγεμόνες με επιρροή όπως ο Μιχαήλ Η' και ο Ανδρόνικος Β' είχαν σημαντικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη και τη δυναμική του ύστερου Μεσαίωνα.[71]

Εκτός από τις πολιτικές αλλαγές, το οικονομικό σύστημα υπέστη επίσης σημαντικές αλλαγές στον ύστερο Μεσαίωνα. Η άνοδος του εμπορίου και ο σχηματισμός συντεχνιών προώθησαν την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, οδηγώντας στην εμφάνιση μιας οικονομίας πιο προσανατολισμένης στην αγορά.

Πολιτιστικά, αυτή η περίοδος σημαδεύτηκε από την άνοδο της γοτθικής αρχιτεκτονικής, την ανάπτυξη της δημοτικής λογοτεχνίας και τη σταδιακή διάβρωση της φεουδαρχίας. Ήταν μια περίοδος μεγάλων αλλαγών και ανάπτυξης στην ευρωπαϊκή ιστορία, που σημαδεύτηκε από πολιτικές αλλαγές, οικονομική ανάπτυξη και πολιτιστική πρόοδο. Αυτές οι αλλαγές έθεσαν τα θεμέλια για την Αναγέννηση, η οποία σημείωσε σημαντικές αλλαγές στην τέχνη, την επιστήμη και τη φιλοσοφία.

[71]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_2.html (προσπελ. στις 3/3/2024)

2. Αναγέννηση

Ο όρος «Αναγέννηση»[72] αναφέρεται στα πολύπλοκα πολιτιστικά, ιστορικά και κοινωνικά φαινόμενα που εμφανίστηκαν στη Δυτική Ευρώπη τον 15ο και 16ο αιώνα. Κοιτίδα της Αναγέννησης ήταν η Φλωρεντία, μια πόλη της οποίας η οικονομική και πολιτική ακμή δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την «αναγέννηση» της τέχνης και το τέλος του Μεσαίωνα. Ως αναγέννηση ορίζουμε την προσπάθεια αναβίωσης της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας και του κλασικού πνεύματος κατά τον 15ο και μετά αιώνα. Αυτό το καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα δημιουργεί μια διαφορετική εικόνα του τότε κόσμου. Συγκεκριμένα, περιορίζει την ισχύ της παράδοσης και αναπτύσσεται η κριτική σκέψη, η εξέλιξη, οι επιστήμες και η ιδέα της προόδου. Σε αντίθεση με το Μεσαίωνα, ο Αναγεννησιακός άνθρωπος ήταν πιο ελεύθερος, δημιουργικός, ερευνητικός και με πυξίδα τον αρχαίο κόσμο μπορούσε πλέον να στοχεύει σε ένα καλύτερο μέλλον. Το σώμα, η επίγεια ζωή και η ομορφιά αποκτούν τη δική τους θέση στη ζωή του ανθρώπου και διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη για τη ζωή. Αυτός ο ανθρωποκεντρισμός ονομάστηκε αργότερα και επίσημα ανθρωπισμός. Ο όρος Αναγέννηση αναφέρεται στην πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα που έλαβε χώρα στη Δυτική Ευρώπη κατά τον 15ο και 16ο αιώνα και χαρακτηρίστηκε από ορθολογισμό και έντονο ενδιαφέρον για τη μελέτη και ερμηνεία της πνευματικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας.[73] Χρησιμοποιήθηκε από τον Giorgio Vasari το 1550 και ιδρύθηκε τον 19ο αιώνα από τον ιστορικό Jacob Buckhard. Το χρονικό όριο της Αναγέννησης ορίζεται μεταξύ 1401 και 1527.[74] Η Ιταλία και οι ελεύθερες πόλεις της ήταν η γενέτειρα της Αναγέννησης. Τον 13ο αιώνα η πόλη δημιούργησε πλούτο μέσα από τεράστιες εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες και δημιούργησε ατμόσφαιρα για την ανάπτυξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της Αναγέννησης ήταν η αναβίωση της λογοτεχνίας και της τέχνης υπό την επίδραση των κλασικών προτύπων.[75]

Η Φλωρεντία ήταν το μεγαλύτερο πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο της Ιταλίας κατά την πρώιμη Αναγέννηση (1400-1500). Οι πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες στη Φλωρεντία τον 13ο και 14ο αιώνα είχαν προετοιμάσει την πόλη για την κυριαρχία της Αναγέννησης. Η οικονομία της χώρας ευημερούσε καθώς το εμπόριο αναπτύχθηκε μεταξύ βορρά και ανατολής και αναπτύχθηκε το χρηματοπιστωτικό της σύστημα.[76]

Ένα άλλο σημαντικό κέντρο της πρώιμης Αναγέννησης ήταν η Βενετία. Σημαντικός παράγοντας ήταν ότι απέκτησε αυτονομία και ήταν η πιο ισχυρή εμπορική δύναμη εκείνη την εποχή. Η Ρώμη εξελίχθηκε επίσης σε σημαντικό κέντρο της Αναγέννησης και κέντρο των Παπικών Κρατών, επειδή εκεί διατηρήθηκαν πολλά ρωμαϊκά μνημεία.[77]

---

[72]Πηγή: Γιάκομπ Μπούρκχαρτ, *Ο πολιτισμός της Αναγέννησης στην Ιταλία*, (Jacop Burckardt, Die Kultur der Renaissance in Italien, 1860), μτφρ. Μαρία Τοπάλη, Εκδόσεις Νεφέλη 1997 (προσπελ. στις 3/3/2024)
[73]Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index6_2.html
[74]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 3/3/2024)
[75]Πηγή: https://christosb.blogspot.com/2008/12/blog-post_04.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
[76]Πηγή: https://istigmes.com/i-florentia-tis-anagennisis-sto-vlemma-toy-sygchronoy-episkepti/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[77]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 3/3/2024)

Στο βορρά, οι συνεχιζόμενοι πόλεμοι τον 15ο αιώνα εξάντλησαν τη βασιλική περιουσία, έτσι η κυριαρχία στις τέχνες έπεσε στα χέρια μιας ανερχόμενης τάξης εμπόρων. Οι προστάτες της νέας τέχνης από τα μεσαία στρώματα ανταποκρίθηκαν στην ευμάρεια της αυλής, τονώνοντας την ανάπτυξη νέων στυλ. Οι πολιτικές διαμάχες στο βορρά συνδέθηκαν επίσης με θρησκευτικές αναταραχές που ξέσπασαν στις αρχές του 16ου αιώνα. Η Εκκλησία στα τέλη του Μεσαίωνα συνέχισε να χάνει έδαφος στις συνειδήσεις των ανθρώπων. Αυτή η λαϊκή αντίδραση υποστηρίχθηκε από το ανθρωπιστικό κίνημα, με επικεφαλής τον Έρασμο, ο οποίος έγραψε μια καυστική σάτιρα για τις φρικαλεότητες του Πάπα Ιούλιου Β΄ και συνέστησε μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της κακοποίησης εντός της Εκκλησίας.[78]

Η Φλάνδρα αναδείχθηκε ταυτόχρονα ως σημαντικό κέντρο της Αναγέννησης και η Φλάνδρα ήταν η πρώτη που χρησιμοποίησε τεχνικές ελαιογραφίας, με ιδιαίτερη έμφαση στις λεπτομερείς απεικονίσεις της πραγματικότητας.[79] Στην Ιταλία καλλιεργήθηκε ένας θρησκευτικός μυστικισμός με αρχηγό τον Σαβοναρόλα (1494-1498).[80] Ο Σαβοναρόλα ήταν ένας Δομινικανός μοναχός που ήθελε να μεταρρυθμίσει ολόκληρη την εκκλησία. Ήταν δημοφιλής στον λαό λόγω των προφητειών του, και όταν ο Κάρολος Η' ήρθε στην Ιταλία και έδιωξε την οικογένεια των Μεδίκων, όπως ακριβώς είχε προβλέψει ο Σαβοναρόλα, η πίστη του λαού ενισχύθηκε. Κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του από το 1494 έως το 1498, κήρυττε το μέτρο και αντιτάχθηκε στην αγάπη των Φλωρεντινών για την τέχνη. Αντιτάχθηκε στη διαφθορά και στον Πάπα Αλέξανδρο ΣΤ'. Ήταν πρωτοπόρος στην καύση βιβλίων αν και αυτό δεν ήταν μια ασυνήθιστη πρακτική κατά την Αναγέννηση.[81]

Η καλλιτεχνική δημιουργία του Μεσαίωνα επικεντρώθηκε κυρίως σε θρησκευτικά θέματα, ενώ η καλλιτεχνική δημιουργία της Αναγέννησης επικεντρώθηκε σε ουμανιστικά και μυθολογικά θέματα. Αυτή η ανανέωση της φιλοσοφικής σκέψης προσέφερε στους καλλιτέχνες νέες ιδέες, ιδιαίτερα τον νεοπλατωνισμό, που τοποθετούσε τον άνθρωπο στο κέντρο του κόσμου. Ο όρος Νεοπλατωνισμός χρησιμοποιείται στην ιστορία της φιλοσοφίας για να δηλώσει μια καινοτόμο περίοδο πλατωνικής σκέψης και ιδεών. Ο νεοπλατωνισμός είναι μια μεταφυσική, ηθική και μυστικιστική φιλοσοφική σχολή.

2.1 Ανθρωπισμός

Μέσα στον 15ο αιώνα εμφανίστηκε μια νέα πνευματική κίνηση, ο Ανθρωπισμός. Σε αντίθεση με τον μεσαιωνικό θεοκεντρισμό, ο Ανθρωπισμός έθετε ως σκοπό του την ενασχόληση με τις επιστήμες που στόχος τους είναι η ευτυχία και η τελειοποίηση του ανθρώπου. Οι ανθρωπιστές παραμέρισαν τη μεσαιωνική παράδοση που τη θεωρούσαν

[78]Πηγή: https://www.pare-dose.net/5319 (προσπελ. στις 3/3/2024)
[79]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%B1 (προσπελ. στις 3/3/2024)
[80]Πηγή: www.historyguide.org - "Girolamo Savonarola, 1452-1498" (προσπελ. στις 3/3/2024)
[81]Πηγή: https://www.academia.edu/25503192/ΕΠΙΤΟΜΟ_ΛΕΞΙΚΟ_ΤΗΣ_ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ_ΙΣΤΟΡΙΑΣ (προσπελ. στις 3/3/2024)

υπεύθυνη για την παραμόρφωση του πνεύματος του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Ο ανθρωπισμός επομένως είναι ένα πνευματικό, φιλοσοφικό και πολιτιστικό κίνημα που σχετίζεται στενά με την Αναγέννηση. Είναι ένα φιλοσοφικό δόγμα που συνίσταται στην εκτίμηση του ανθρώπου και στην αναζήτηση του καλού του.

Για να γνωρίσουν πληρέστερα το πνεύμα του πολιτισμού αυτού, άρχισαν με πάθος να αναζητούν σε ολόκληρη την Ευρώπη αρχαία χειρόγραφα και να τα μελετούν. Κατά τη διάρκεια αυτής της επιστροφής στις πηγές δε θέλησαν μόνο να αποκαταστήσουν την ελληνορωμαϊκή κληρονομιά, αλλά ερεύνησαν και την Αγία Γραφή, χρησιμοποιώντας για την Παλαιά Διαθήκη το πρωτότυπο εβραϊκό κείμενο. Το επόμενο βήμα τους ήταν να προσφέρουν στους συγχρόνους τους μια αντικειμενική εικόνα της αρχαιότητας, τόσο της ελληνορωμαϊκής, όσο και της χριστιανικής. Γι' αυτό εκδίδουν, μεταφράζουν και σχολιάζουν τα πιο γνωστά κείμενα των περιόδων αυτών.[82]

Η Ιταλία αποτέλεσε το πρώτο σημαντικό κέντρο της ουμανιστικής κίνησης, γεγονός καθόλου τυχαίο, αν αναλογιστούμε πως οι πόλεις της Ιταλίας ήταν πλούσια κέντρα, με πολίτες πρόθυμους να ιδρύσουν βιβλιοθήκες, πινακοθήκες και σχολεία. Όσοι από αυτούς διέθεταν πλούτο, ανταγωνίζονταν κατά κάποιο τρόπο για την προστασία των γραμμάτων και των τεχνών. Οι Ουμανιστές ήταν η νέα τάξη ανθρώπων διανοούμενων που δημιουργήθηκε κάτω από αυτή την ιστορική συγκυρία, και οι οποίοι, ενώ δεν ήταν πλούσιοι, πληρώνονταν για την πνευματική τους εργασία από τους πλούσιους και όχι από την Εκκλησία ή το κράτος, γεγονός που τους ευνοούσε στο να λειτουργούν ελεύθερα.[83]

Πιο συγκεκριμένα, ο αναγεννησιακός ουμανισμός είχε τόσο τεράστιο και εκτεταμένο αντίκτυπο που, σύμφωνα με το άρθρο του Rossi «Humanism and the Renaissance», είναι ένας από τους κύριους λόγους για τους οποίους η Αναγέννηση θεωρείται μια μοναδική ιστορική περίοδος.[84] Πράγματι, αν και ο όρος «Αναγέννηση» εμφανίστηκε αργότερα, η βασική ιδεολογική «ανανέωση» και «αφύπνιση» αυτής της περιόδου προήλθε από τον ουμανισμό. Φυσικά, ο ανθρωπισμός αναζητούσε τα δικά του φιλοσοφικά θεμέλια από τα αρχαία χρόνια.

Η ιστορία της λέξης ανθρωπιστικός είναι περίπλοκη αλλά διαφωτιστική. Χρησιμοποιήθηκε αρχικά (ως ουμανισμός) από Γερμανούς μελετητές του 19ου αιώνα για να περιγράψει την αναγεννησιακή εστίαση των κλασικών σπουδών σχετικά με την εκπαίδευση. Ήδη από τα τέλη του 15ου αιώνα, αυτές οι έρευνες συνεχίστηκαν και διαδόθηκαν μεταξύ των παιδαγωγών που ονομάζονταν umisti. Ο όρος ουμανισμός, που σχετίζεται με τον ανθρωπισμό, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους εκπαιδευτικούς γνωστούς ως umanisti στα τέλη του 15ου αιώνα. Η λέξη umanisti προέρχεται από τη studya humanitatis, η οποία ήταν μια δημοφιλής επιστήμη των αρχών του 15ου αιώνα κλασικών σπουδών που περιλάμβανε γραμματική, ποίηση, ρητορική, ιστορία και ηθική φιλοσοφία.[85] Οι ανθρωπιστικές επιστήμες θεωρήθηκαν συγκρίσιμες με το ελληνικό πρόγραμμα

[82]Πηγή: https://blogs.sch.gr/mentekidis/2021/05/26/istoria-v-gymnasioy-35-anagennisi-kai-anthropismos/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[83]Πηγή: https://www.artservices.gr/να-περιγράψετε-το-κίνημα-του-ουμανισμ/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[84]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγεννησιακός_ουμανισμός (προσπελ. στις 3/3/2024)
[85]Πηγή: https://www.academia.edu/35807035/_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ_ΤΗ_ΧΑΜΕΝΗ_ΕΝΟΤΗΤΑ_ΤΗΣ_ΓΝΩΣΗΣ_ΠΡΑΚΤΙΚΑ_1ου_ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ_ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ_ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑΣ (προσπελ. στις 3/3/2024)

σπουδών. Το όνομά τους προέρχεται από τις ουμανιστικές αντιλήψεις του Ρωμαίου πολιτικού Marcus Tullius Cicero, ενός πολιτικού και εκπαιδευτικού ιδεώδους που χρησίμευσε ως πνευματικός πυρήνας του κινήματος. Για την επιδίωξη αυτού του στόχου, αναγνωρίστηκαν διάφορα είδη ανθρωπισμού.[86]

Ο Grudin, στη δημοσίευσή του με τίτλο «Ουμανισμός», υποστήριξε ότι ο όρος «Humanitas» σημαίνει την πληρέστερη ανάπτυξη όλων των μορφών ανθρώπινης αρετής.[87] Επομένως, η λέξη δεν σήμαινε μόνο τις ιδιότητες που συνδέονται με τη σύγχρονη λέξη «ανθρωπιά» - κατανόηση, ευγένεια, συμπάθεια, οίκτο - αλλά και πιο απαιτητικά χαρακτηριστικά όπως η ψυχική δύναμη, η κρίση, η σύνεση, η ευγλωττία, ακόμη και η αγάπη για τιμή. Επομένως, ο κάτοχος της ανθρώπινης φύσης δεν μπορεί να είναι απλώς ένας καθιστικός, απομονωμένος φιλόσοφος ή γραμματιστής, αλλά πρέπει να συμμετέχει στην ενεργό ζωή. Όπως η δράση χωρίς διορατικότητα θεωρείται ανούσια και βάρβαρη, έτσι και η ενόραση χωρίς δράση απορρίπτεται ως άγονη και ατελής. Ο ανθρωπισμός απαιτεί μια λεπτή ισορροπία μεταξύ δράσης και προβληματισμού, μια ισορροπία που δεν προκύπτει από συμβιβασμό αλλά από συμπληρωματικότητα.[88]

Οι στόχοι αυτής της αρετής της επίτευξης και της ισορροπίας είναι πολιτικοί με την ευρεία έννοια. Στο άρθρο του «Renaissance Humanism», ο Cartwright πίστευε ότι το εύρος του αναγεννησιακού ουμανισμού περιλάμβανε όχι μόνο την εκπαίδευση των νέων, αλλά και την καθοδήγηση των ενηλίκων (συμπεριλαμβανομένων των κυβερνώντων) μέσω της φιλοσοφικής ποίησης και της στρατηγικής ρητορικής.[89] Περιλαμβάνει τόσο ρεαλιστική κοινωνική κριτική όσο και ουτοπικές υποθέσεις, τόσο μια επίπονη επαναξιολόγηση της ιστορίας όσο και μια τολμηρή επανεγγραφή του μέλλοντος. Εν ολίγοις, ο ουμανισμός ζήτησε έναν ριζικό μετασχηματισμό της κουλτούρας, μετατρέποντας τις παθητικές και αδαείς κοινωνίες αυτού που οι ουμανιστές αποκαλούσαν «σκοτεινούς» αιώνες σε μια νέα τάξη πραγμάτων που αντανακλούσε και ενθάρρυνε το υψηλότερο δυναμικό της ανθρωπότητας.

Πηγή του ουμανισμού είναι η λογοτεχνία της κλασικής περιόδου. Η ελληνική και η ρωμαϊκή σκέψη, η οποία βρίσκεται σε μεγάλο αριθμό χειρόγραφων που ανακαλύφθηκαν ή μεταφράστηκαν πρόσφατα, παρείχαν πολλές από τις βασικές δομές και μεθόδους για τον ουμανισμό. Για τους ουμανιστές της Αναγέννησης, δεν υπήρχε τίποτα ξεπερασμένο σχετικά με τα γραπτά του Αριστοτέλη όπου ήταν αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και επιστήμονας, του Κικέρωνα που ήταν Ρωμαίος πολιτικός, ρήτορας, δικηγόρος και φιλόσοφος και του Λίβιου που ήταν Ρωμαίος ιστορικός. Σε σύγκριση με τα τυπικά έργα του μεσαιωνικού χριστιανισμού, αυτά τα παγανιστικά έργα είχαν έναν νέο, ριζοσπαστικό, σχεδόν πρωτοποριακό τόνο. Πράγματι, στον ουμανισμό, η αποκατάσταση των κλασικών ισούται με την αποκατάσταση της πραγματικότητας. Η κλασική φιλοσοφία, η ρητορική και

[86]Πηγή: https://www.scribd.com/document/509533317/21-0118-02-anthologio (προσπελ. στις 3/3/2024)
[87]Πηγή: Grudin,R. (2015). *Ανθρωπισμός*. (προσπελ. στις 3/3/2024)
https://www.britannica.com/topic/humanism (προσπελ. στις 3/3/2024)
[88]Πηγή:
https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/22849/%20%20%20

η ιστορία θεωρήθηκαν υποδείγματα της κατάλληλης μεθόδου - απόπειρες συμφιλίωσης της λογικής εμπειρίας συστηματικά χωρίς προκαταλήψεις.[90]

Ο ανθρωπισμός, λοιπόν, μπορεί να οριστεί επακριβώς ως ένα κίνημα της Αναγέννησης που επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη των ανθρώπινων αρετών σε όλες τις μορφές τους στο μέγιστο βαθμό. Οι πρώτες εκφράσεις του ουμανισμού βασίστηκαν σε αρχές και συμπεριφορές που έδωσαν στο κίνημα τον μοναδικό του χαρακτήρα και θέληση. Κατά τον 14ο αιώνα ο ανθρωπισμός ενισχύθηκε, διαφοροποιήθηκε και εξαπλώθηκε, με τη Φλωρεντία να παραμένει το κέντρο του. Οι τρεις πιο κρίσιμες προσωπικότητες στην άνοδο του ανθρωπιστικού κινήματος κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ήταν ο Πετράρχης, ο Μποκάτσιο και ο Σαλουτάτι. Η επιρροή του Πετράρχη ήταν εκτεταμένη και πολύπλευρη.[91] Προώθησε την αποκατάσταση και την αντιγραφή κλασικών κειμένων, δίνοντας το έναυσμα για τις σημαντικές μελέτες κλασικών κειμένων από τον Boccaccio και τον Salutati.[92] Μπλέχτηκε σε διαμάχες καθώς όρισε έναν νέο ουμανισμό ενάντια σε αυτό που έβλεπε ως τη βάρβαρη επιρροή της μεσαιωνικής παράδοσης. Οι συνεχείς ενεργές ανταλλαγές/ενώσεις του τον έφεραν στο πολιτιστικό προσκήνιο, και ακόμη κι αν όλα τα άλλα έργα του χάνονταν, θα παρείχε έναν ακριβή κατάλογο των ιδεών του και της εξέλιξής τους.

Ως θεολόγος, προώθησε την άποψη πολλών ανθρωπιστών που τον ακολούθησαν, δηλαδή ότι η κλασική μάθηση και η χριστιανική πνευματικότητα δεν ήταν μόνο συμβατές αλλά και αμοιβαία ικανοποιητικές. Ως πολιτικός συνήγορος, υποστήριξε με ενθουσιασμό τη σύντομη αποκατάσταση της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας από τον Cola Di Rienzo (1347).[93] Ως ποιητής, ήταν ο πρώτος συγγραφέας της Αναγέννησης που συνέθεσε ένα λατινικό επικό ποίημα (που δημοσιεύτηκε μετά θάνατον το 1396), αλλά τα προφορικά έργα του είναι ακόμη πιο σημαντικά. Το Canzoniere, που συνέθεσε από το 1330 έως το θάνατό του το 1374, παρείχε το πρότυπο για τη διαμόρφωση της αναγεννησιακής λυρικής ποίησης και το πρότυπο με το οποίο θα κρίνονταν τα μελλοντικά έργα. Τα έργα του καθιέρωσαν τη λαϊκή ποίηση ως μια σοβαρή και ευγενή ενασχόληση. Η ευγλωττία και η δυναμική παρουσία του τον έκαναν προσωπικό σύμβολο των ιδεών του. Ωστόσο, ως αντιπροσωπευτική προσωπικότητα της φιλοσοφίας άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή του στην ιστορία του ουμανισμού. Στα πεζογραφήματα και τα γράμματά του καθιέρωσε τις βασικές θέσεις του κινήματος και στράφηκε στα αγαπημένα του θέματα συζήτησης. Η ιδέα του για τον ποιητή ως δάσκαλο της φιλοσοφίας και ως εκ τούτου υπερασπιστή του πολιτισμού θα ενέπνεε τους ουμανιστές από το Boccaccio μέχρι τον Sir Philip Sidney.[94] Η εξάρτησή του στη μελέτη της ρητορικής και η θεμελιώδης κατανόηση της γλώσσας ως πηγής προσωπικών και κοινωνικών πληροφοριών θα γίνουν βασικά θέματα στις ουμανιστικές συζητήσεις. Θεωρούσε τον κλασικό πολιτισμό όχι ως απομονωμένο στοιχείο του παρελθόντος, αλλά ως αληθινό υποκατάστατο της δικής του μεσαιωνικής κοινωνίας, εξίσου ιστορικής

[90]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Σύγκρουση_μεταξύ_Χριστιανισμού_και_Παγανισμού_κατά_την_Ύστερη_Αρχαιότητα (προσπελ. στις 3/3/20240

[91]Πηγή: https://el.alegsaonline.com/art/76220 (προσπελ. στις 3/3/2024)

[92]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Boccaccio https://www.britannica.com/biography/Coluccio-Salutati (προσπελ. στις 3/3/2024)

[93]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Cola-di-Rienzo (προσπελ. στις 3/3/2024)

[94]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Philip-Sidney (προσπελ. στις 3/3/2024)

σημασίας. Βοήθησε στην αναβίωση της σωκρατικής παράδοσης στην Ευρώπη και καθιέρωσε την αυτογνωσία ως πρωταρχικό στόχο της φιλοσοφίας. Αυτή η στάση και η αχαλίνωτη επιμονή του στην ηθική αυτονομία ήταν πρώιμα και σημαντικά σημάδια του ατομικισμού που αργότερα θα γίνει σύμβολο της Αναγέννησης. Έθεσε τα θεμέλια για πολλούς προβληματισμούς δίνοντας έμφαση στην ανθρώπινη αρετή και όχι στην τύχη. Η επανειλημμένη πάλη του με το δίλημμα της δράσης έναντι του προβληματισμού το έκανε αγαπημένο θέμα στις ουμανιστικές συζητήσεις. Ο Πετράρχης δεν επινόησε αυτά τα θέματα, ούτε τα αντιμετώπισε γενικά με συντριπτική δύναμη. Το έργο του περιορίστηκε τελικά από αντικρουόμενες δεσμεύσεις για πίστη και λογική, για δικτατορία και ελευθερία.

Όσο για τον φίλο του Πετράρχη, Τζιοβάνι Μποκάτσιο (βλ. εικ. 10), δημιούργησε ένα ακόμα πιο επαναστατικό έργο. Η Teseida του (1340-41) ήταν το πρώτο κλασικό επικό ποίημα που γράφτηκε στη δημοτική γλώσσα και επηρέασε τα ιταλικά έπη του Λουδοβίκο Αριόστο και του Τορκουάτο Τάσο. Το De Genealogia de orumgentilium (Σχετικά με τη Γενεαλογία των Θεών των Εθνών, που γράφτηκε περίπου το 1350-75) είναι μια συλλογή επιστημονικών ερμηνειών της κλασικής μυθολογίας, της πρώτης από τις μυθολογίες της Αναγέννησης. Περιλαμβάνει μια περίφημη υπεράσπιση της ποίησης ως μέσο κρυμμένης αλήθειας, διεγερτικό της αρετής και πηγή ψυχικής υγείας. Το πεζογραφικό του ύφος θα γίνει σημείο αναφοράς για την ιταλική έκφραση κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης.

Εικόνα 10. Πορτρέτο του Τζιοβάνι Μποκάτσιο [95]

Ωστόσο, η πιο αξιομνημόνευτη συνεισφορά του στον ουμανισμό μπορεί να είναι το περίφημο Decameron.[96] Φαινομενικά το έργο δεν είναι τίποτα άλλο από μια συλλογή από εκατό ιστορίες αγάπης, αλλά ελεγχόμενη από την ερμηνεία που προτείνει ο ίδιος ο Boccaccio στη Γενεαλογία των Λαών, το Decameron παίρνει έναν πολύ πιο σοβαρό τόνο. Η εναρκτήρια γραμμή, «Umanacosa è» («Είναι ανθρώπινο πράγμα»), είναι βαθιά θεματική και προμηνύει τον κοινωνικά συνειδητό τόνο της ιστορίας που θα ακολουθήσει. Μέσω

[95] Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Boccaccio#/media/File:Boccaccio_by_Morghen.jpg (προσπελ. στις 3/3/2024)
[96]Πηγή: https://www.britannica.com/topic/Decameron (προσπελ. στις 3/3/2024)

ηθικών μύθων και άμεσης πρόσβασης στους αναγνώστες, ερμηνεύει εκ νέου την ανθρώπινη εμπειρία όχι με βάση το αποδεκτό δόγμα αλλά την αντιληπτή πραγματικότητα. Έκανε επανειλημμένα έκκληση στη λογική και τη φύση, τόνιζε συνεχώς την ανωτερότητα της συνείδησης έναντι της άγνοιας, δήλωσε ότι ήταν αντίπαλος της τυραννίας της εκκλησίας και των κρατικών θεσμών και ζήτησε την εγκαθίδρυση μιας ηθικής δίκαια και σταθερά βασισμένης στην ανθρώπινη φύση. Εκτός από την πηγή του δυτικού ρεαλισμού, το Decameron θεωρείται επίσης πρότυπο του Κικερώνιου ουμανισμού. Αν και ο Boccaccio αναφέρθηκε εν συντομία στην κλασική σκέψη, το σπουδαίο έργο του τόνισε την ανθρώπινη ικανότητα για αυτογνωσία και εκούσια ανανέωση.

Ομοίως, ο Coluccio Salutati συνέλεξε χειρόγραφα, έγραψε για την ηθική και την πολιτική και είχε πολλές επαφές.[97] Ήταν ένας επιχειρηματίας και λόγιος γλωσσολόγος που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση των αρχών της κειμενικής κριτικής που αργότερα έγιναν βασικά στοιχεία της ουμανιστικής προσέγγισης. Ήταν ένθερμος υποστηρικτής της ενεργού διαβίωσης και οι θεωρίες του απέδωσαν καρπούς κατά τη διάρκεια της καριέρας του ως πρωθυπουργού της Φλωρεντίας.

Ο Σαλουτάτι διαδέχθηκε ως πρωθυπουργός της Φλωρεντίας δύο λόγιοι-πολιτικοί που αντανακλούσαν την επιρροή του: ο Λεονάρντο Μπρούνι και ο Πότζιο Μπρατσολίνι. Ο Μπρούνι ήταν πρωτοπόρος στην υπεράσπιση της ανθρωπιστικής εκπαίδευσης, υποστηρίζοντας ότι οι ανθρωπιστικές σπουδές διαμόρφωσαν τον τέλειο άνθρωπο και ότι ο στόχος αυτής της τέλειας αρετής ήταν η πολιτική δράση.[98] Η εκπαιδευτική του θεωρία τόνιζε τη σημασία της πρακτικής εμπειρίας (που υπονοείται στα γραπτά του Boccaccio) και έδωσε μεγάλη έμφαση στην ιστορική έρευνα. Η Ιστορία της Φλωρεντίας θεωρείται το πρώτο έργο της σύγχρονης ιστοριογραφίας και υπό την επίδραση του Βυζαντινού δασκάλου Μανουήλ Χρυσολωράς, που δίδαξε στη Φλωρεντία και την Παβία, έφερε τον Πλάτωνα και τα έργα του Αριστοτέλη μεταφράστηκαν στα λατινικά, σπάζοντας και αναδημιουργώντας τις μεσαιωνικές παραδόσεις. Η ελληνική πεζογραφία αντί να την ακολουθεί λέξη προς λέξη.

Ο πρώτος αναστηλωτής κλασικών εγγράφων, ο Poggio ήταν ηθικολόγος, ιστορικός, διακεκριμένος ανταποκριτής και μελετητής των πρώιμων αρχιτεκτονικών αρχαιοτήτων. Η ενεργή σταδιοδρομία αυτών των πρωθυπουργών της Φλωρεντίας διήρκεσε σχεδόν έναν αιώνα και μαζί ενίσχυσαν και εδραίωσαν το ανθρωπιστικό κίνημα. Επιπλέον, η ηγεσία τους επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις πολιτιστικές εξελίξεις, καθιστώντας τη Φλωρεντία του 15ου αιώνα το πιο δυναμικό πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο στην Ευρώπη.[99]

[97]Πηγή: https://www.britannica.com/topic/humanism/Coluccio-Salutati (προσπελ. στις 3/3/2024)
[98]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Λεονάρντο_Μπρούνι (προσπελ. στις 3/3/2024)
[99]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Πότζιο_Μπρατσολίνι (προσπελ. στις 3/3/2024)

Ο Gerrit van Honthorst ήταν ένας Ολλανδός ζωγράφος της Χρυσής Εποχής της Ολλανδικής ζωγραφικής. Γεννήθηκε στις 4 Νοεμβρίου 1592 και πέθανε στις 27 Απριλίου 1656.[100] Στις αρχές της καριέρας του, ταξίδεψε στη Ρώμη, όπου επηρεάστηκε από το έργο του Καραβάτζιο και σημείωσε μεγάλη επιτυχία με τα έργα του. Επέστρεψε στην Ολλανδία και έγινε γνωστός ως ο κορυφαίος ζωγράφος (βλ. εικ. 11) πορτρέτων της εποχής του. Οι πίνακές του συχνά απεικονίζουν φωτεινά φώτα και σκιές, καθώς και έντονα συναισθήματα, και έχουν επηρεαστεί από την ιταλική ζωγραφική της εποχής του. Ο Honthorst θεωρείται σημαντική φιγούρα στην Ολλανδική ζωγραφική του 17ου αιώνα.

Εικόνα 11. Μια ομάδα μουσικών της Αναγέννησης[101]

Ο ανθρωπισμός καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και παρείχε το μέσο για την άνοδο της σύγχρονης σκέψης. Μια εντυπωσιακή σειρά σημαντικών εξελίξεων στη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, την τέχνη, τη θρησκεία, τις κοινωνικές επιστήμες, ακόμη και τις φυσικές επιστήμες βασίζονται στον ανθρωπισμό ή τρέφονται σημαντικά από αυτόν. Παρά τις αδυναμίες και τις εσωτερικές του συγκρούσεις, το ανθρωπιστικό κίνημα είναι ηρωικό ως προς το εύρος και την ενέργειά του και εξαιρετικό στις φιλοδοξίες του. Ένας μοναδικός τρόπος σκέψης και ομιλίας γίνεται ένα μέσο για διαρκή επίτευγμα και η ηθική του πτυχή αποτελεί τη βάση για τον εορτασμό ενός αξιοθαύμαστου προσώπου.

2.2 Η Αναγέννηση στη μουσική

Η τέχνη αποδεσμεύτηκε από το θρησκευτικό δογματισμό, και η ομορφιά του πραγματικού κόσμου ήταν πλέον το νέο πεδίο της καλλιτεχνικής αναζήτησης. Ο άνθρωπος και ο χώρος γύρω από αυτόν αποτέλεσαν το κεντρικό σημείο αναφοράς των καλλιτεχνικών μελετών της Αναγέννησης. Ο καλλιτέχνης επιδίωκε να αναβιώσει, μέσα από την τέχνη, το μεγαλείο της αρχαιότητας, και ο στόχος αυτός εξαπλώθηκε σιγά σιγά από τις πόλεις της Βόρειας Ιταλίας στην υπόλοιπη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη.

Η μουσική αποτελούσε ουσιαστικό μέρος της αστικής, θρησκευτικής και αυλικής ζωής στην Αναγέννηση. Η μουσική κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης χαρακτηρίστηκε από μια αξιοσημείωτη άνθηση της καλλιτεχνικής έκφρασης και της καινοτομίας. Η περίοδος αυτή, που εκτείνεται περίπου από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα, υπήρξε μάρτυρας

[100]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Gerrit-van-Honthorst (προσπελ. στις 3/3/2024)
[101] Πηγή: https://www.ertnews.gr/ert-protaseis/megales-epoches-tis-klasikis-mousikis-stin-ert3/ (προσπελ. στις 3/3/2024)

της μετάβασης από την κατά κύριο λόγο μονοφωνική μουσική του Μεσαίωνα στην ανάπτυξη της πολυφωνικής μουσικής, όπου πολλαπλές μελωδικές γραμμές συνυφαίνονται αρμονικά. Το κύριο επίκεντρο των μουσικών συνθέσεων κατά την Αναγέννηση ήταν η φωνητική μουσική, ιδίως η ιερή χορωδιακή μουσική. Η γρηγοριανή ψαλμωδία, μια μορφή μονοφωνικής φωνητικής μουσικής που χρησιμοποιούνταν σε θρησκευτικές τελετές, εξακολουθούσε να έχει σημασία, αλλά οι συνθέτες άρχισαν να εξερευνούν νέες μουσικές μορφές, όπως τα μοτέτα, τα μαδριγάλια και οι λειτουργίες.[102] Αυτές οι συνθέσεις διέθεταν περίπλοκες αρμονίες, πολύπλοκη πολυφωνία και πλούσιες μελωδικές γραμμές.

Η πλούσια ανταλλαγή ιδεών στην Ευρώπη, καθώς και τα πολιτικά, οικονομικά και θρησκευτικά γεγονότα της περιόδου 1400-1600 οδήγησαν σε σημαντικές αλλαγές στα στυλ σύνθεσης, στις μεθόδους διάδοσης της μουσικής, στα νέα μουσικά είδη και στην ανάπτυξη των μουσικών οργάνων. Στις αρχές του δέκατου πέμπτου αιώνα κυριάρχησαν αρχικά οι Άγγλοι και στη συνέχεια οι Βορειοευρωπαίοι συνθέτες, ενώ μέχρι και το τέλος του, η ευρωπαϊκή έντεχνη μουσική κυριαρχούνταν από γαλλοφλαμανδούς συνθέτες. Τα σημαντικότερα ερεθίσματα για τη διαμόρφωση της νέας μουσικής αντίληψης προήλθαν από συνθέτες της Β. Γαλλίας, τη Φλάνδρα και τις Κάτω Χώρες. Οι σημαντικότερες μουσικές φόρμες της Αναγέννησης ήταν η Μπαλάντα, το Βιρελέ ή Σανσόν και το Ροντό.[103]

Η ανταλλαγή μουσικών ιδεών μεταξύ των Κάτω Χωρών, της Γαλλίας και της Ιταλίας οδήγησε σε αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί διεθνές ευρωπαϊκό στυλ. Η οργανική μουσική άρχισε επίσης να αποκτά εξέχουσα θέση κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης. Περίπου την ίδια περίοδο, η τεχνολογία των μουσικών οργάνων οδήγησε στην ανάπτυξη της βιόλας ντα γκάμπα, ενός έγχορδου οργάνου με δοξάρι. Ερασιτέχνες Ευρωπαίοι μουσικοί με οικονομική επιφάνεια ασχολήθηκαν με το βιολί, καθώς και με το λαούτο, το φλογέρα, το τσέμπαλο, το εκκλησιαστικό όργανο και άλλα όργανα.[104] Η βιόλα ντα γκάμπα και η φλογέρα παίζονταν μαζί σε κονσόρτ ή σύνολα και συχνά κατασκευάζονταν σε οικογένειες ή σύνολα, με διαφορετικά μεγέθη να παίζουν τις διάφορες γραμμές.[105] Τον δέκατο έκτο αιώνα αναπτύχθηκε η οργανική μουσική, όπως η canzona, το ricercare, οι παραλλαγές και οι συνθέσεις εμπνευσμένες από τον χορό, τόσο για σολίστες όσο και για σύνολα, ως ένα πραγματικά ξεχωριστό και ανεξάρτητο είδος με τα δικά του ιδιώματα ξεχωριστά από τις φωνητικές μορφές και την πρακτική συνοδεία χορού.[106]

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, οι αρχαίες μουσικές εκφράσεις παραπαίουν μπροστά στη «νέα τέχνη». Η χρόνια μονοτονία έδωσε τη θέση της στην πολυφωνία, όπως τα μελαγχολικά οχυρά κάστρα των μεσαιωνικών βαρόνων έδωσαν τη θέση τους σε ευρύχωρα κτίρια αρμονικών αναλογιών.[107]

---

[102]Πηγή: http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/pol_wes_mus.pdf (προσπελ. στις 3/3/2024)
[103]Πηγή: https://www.academia.edu/41078328/Αναγεννησιακή_Μουσική_φόρμες_συνθέτες_ποιητικός_λόγος (προσπελ. στις 3/3/2024)
[104]Πηγή: https://armonias-genesis.gr/istoriamousikis/199-periodoi-stin-istoria-tis-mousikis (προσπελ. στις 10/3/24)
[105]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Βιόλα_ντα_γκάμπα (προσπελ. στις 10/3/24)
[106]Πηγή: https://it.wikipedia.org/wiki/Canzona (προσπελ. στις 13/3/2024)
[107]Πηγή: https://www.armonias-genesis.gr/istoriamousikis/186-mousiki-tis-anagennisis-15os-aionas (προσπελ. στις 10/3/24)

Οι μουσικοί αυτής της περιόδου χρησιμοποίησαν κάθε μέσο που είχαν στη διάθεσή τους για να ξεφύγουν και να διαφοροποιηθούν, διευρύνοντας τα θέματα των συνθέσεων τους, προσθέτοντας εκφραστικό χρώμα και δημιουργώντας ένα πιο απαλό ύφος.[108] Η ιταλική πολυφωνία είναι απλή και δεν έχει ρυθμική πολυπλοκότητα.[109] Ο πιο συνηθισμένος τύπος του είναι το κανονάκι, που αποτελείται από δύο φωνές που τραγουδούν την ίδια μελωδία αλλά με λίγο διαφορετική αρχή, σαν η δεύτερη φωνή να κυνηγά την πρώτη. Με την άνοδο της μεσαίας τάξης, η αναπαραγωγή μουσικής στο σπίτι έγινε ολοένα και πιο δημοφιλής και η εκμάθηση μουσικής θεωρούνταν πλέον μέρος μιας καλής ανατροφής. Επιπλέον, καθώς προχωρά η διάταξη μουσικής, η ποσότητα της νέας διαθέσιμης μουσικής αυξάνεται δραματικά.

Υπό την αιγίδα της Βουργουνδικής αυλής και του Δούκα Φιλίππου Α', αναπτύχθηκε μια έλξη για καλλιτέχνες και μουσικούς.[110] Η Ακαδημία της Βουργουνδίας παρήγαγε σπουδαίους μουσικούς όπως ο Guillaume Dufay (1400-1474).[111] Οι καλύτεροι από αυτούς θα διέδιδαν τις πλούσιες πολυφωνικές τους συνθέσεις σε όλη την Ευρώπη, κάνοντας λαμπρές σταδιοδρομίες στους μεγάλους ναούς, πρίγκιπες, εκκλησίες ή βασιλικές αυλές της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Γερμανίας και της Αγγλίας.

Στο λατινικό μοτέτο του «Mother of the Redeemer», ο Dufay αποκαλύπτει ξεκάθαρα το ύφος του, μια ρυθμική και μελωδική προσαρμογή ενός θρησκευτικού ύμνου. Ακολουθεί μια τριάδα, με την υψηλότερη σταθερή μελωδία να κυριαρχεί στις άλλες νότες.[112] Η τριμερής αρμονία χωρίζεται από τη σοπράνο στο τέλος του κομματιού για να δημιουργήσει μια τετραμερή αντήχηση. Η μεταμόρφωση από τον άγνωστο συνθέτη του Μεσαίωνα στον αυστηρά ατομικιστή καλλιτέχνη της Αναγέννησης πραγματοποιήθηκε από την εντυπωσιακή ιδιοφυΐα της μουσικής Josquin de Prés (1440-1521).[113] Ο Josquin συνέβαλε πολύ στην αρμονία βάζοντας κάθε φωνή να τραγουδά τη δική της ξεχωριστή νότα, αλλά φροντίζοντας κάθε συλλαβή που παρήγαγαν να συμπίπτει χρονικά με τις συλλαβές των άλλων φωνών. Τα έργα του επιδεικνύουν τολμηρή πρωτοτυπία στην έκφραση και τη γραφή, ακούγονται λιγότερο απόμακρα από προηγούμενες εποχές και διαθέτουν σχεδόν μια σύγχρονη καλλιτεχνική ευαισθησία.

Η πολυφωνία, τα αντιχρονικά μουσικά άμφια και οι διάφοροι τραγουδιστές στη Θεία Λειτουργία ανησύχησαν τους καρδινάλιους, οι οποίοι πίστευαν ότι το ιερό κείμενο γινόταν δυσανάγνωστο, και έθεσαν το ζήτημα στη Σύνοδο του Τρεντο (1545-1563).[114] Ανατέθηκε στον Ιταλό Giovanni Pierluigi da Palestrina (1526-1594) να κατασκευάσει ένα πολυφωνικό όργανο όσο το δυνατόν πιο καθαρό και τακτοποιημένο, ώστε οι πιστοί να μπορούν να κατανοούν εύκολα το κείμενο των εκκλησιαστικών λειτουργιών.[115] Συνέθεσε περισσότερα από 100 απαράμιλλα έργα τέχνης, πραγματοποιώντας το ιδανικό στυλ a cappella στη φωνητική πολυφωνία, υποτάσσοντας μεμονωμένες φωνές στο σύνολο.

---

[108]Πηγή: https://armonias-genesis.gr/istoriamousikis/199-periodoi-stin-istoria-tis-mousikis(προσπελ. στις 10/3/24)
[109]Πηγή: http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/pol_wes_mus.pdf (προσπελ. στις 10/3/24)
[110]Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_I_of_Castile (προσπελ. στις 10/3/24)
[111]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Guillaume-Dufay (προσπελ. στις 10/3/24)
[112]Πηγή: https://www.britannica.com/topic/Beloved-Mother-of-the-Redeemer (προσπελ. στις 13/3/2024)
[113]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Josquin-des-Prez (προσπελ. στις 13/3/2024)
[114] Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Σύνοδος_του_Τρέντο (προσπελ. στις 13/3/2024)
[115]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Pierluigi-da-Palestrina (προσπελ. στις 13/3/2024

Το Chanson και το madrigal είναι δύο σημαντικά είδη μουσικής που παράγονται από το συνδυασμό ποίησης και μουσικής.[116] Και οι δύο μορφές προήλθαν από την κοσμική μουσική αλλά αργότερα άκμασαν σε μια ποικιλία φωνητικών στυλ στις αντίστοιχες περιόδους τους. Το Chanson είναι ένα τυπικό γαλλικό πολυφωνικό τραγούδι, ενώ το madrigal είναι μια ιταλική σύνθεση δημοφιλής κατά την Αναγέννηση. Εκτός από το chanson και το madrigal, υπάρχουν και άλλα είδη μουσικής που έχουν εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου, όπως το recitative. Το recitative είναι ένα φωνητικό στυλ που συνδυάζει προφορικά και μουσικά στοιχεία και διατίθεται σε δύο τύπους: το "dry" στυλ και ένα άλλο στυλ που χρησιμοποιεί περισσότερη συνοδεία.[117]

Το madrigal είναι μια μοναδική και συναρπαστική μουσική μορφή που έχει συναρπάσει μουσικούς και κοινό για αιώνες. Είναι ένα πολυφωνικό έργο, αποτελείται δηλαδή από πολλαπλές ανεξάρτητες φωνές που είναι αλληλένδετες και αρμονικές. Αυτή η πολύπλοκη δομή επιτρέπει πλούσιους ήχους και ένα ευρύ φάσμα συναισθηματικής έκφρασης. Μία από τις βασικές πτυχές του ποιμαντικού είναι η εξερεύνηση διαφόρων θεμάτων όπως ηρωικά, ποιμαντικά και λαϊκά στοιχεία. Αυτά τα θέματα συχνά βασίζονται σε πλούσιες ποιητικές και λογοτεχνικές παραδόσεις, δίνοντας στο ποιμενικό μια ισχυρή λογοτεχνική σύνδεση. Έτσι, κείμενο και μουσική είναι στενά συνυφασμένα, με τον συνθέτη να προσπαθεί να μεταφέρει το συναίσθημα και τις αποχρώσεις του κειμένου μέσα από τη μελωδία και την αρμονία της μουσικής. Η μίμηση είναι ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του μαδριγάλιου, καθώς τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα διαφορετικών ήχων δημιουργούν μια αίσθηση ενότητας και συνοχής στο έργο. Αυτή η τεχνική επιτρέπει την ανάπτυξη σύνθετης αντίστιξης, με διαφορετικούς ήχους να αντηχούν και να βασίζονται ο ένας στον άλλο. Μερικές φορές τα όργανα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αντικαταστήσουν ή να βελτιώσουν τις φωνητικές γραμμές, προσθέτοντας επιπλέον υφή και βάθος σε ένα κομμάτι. Αυτό που διακρίνει το madrigal από άλλες μουσικές μορφές είναι η εξαιρετική ευελιξία του. Οι συνθέτες ήταν ελεύθεροι να πειραματιστούν με μια ποικιλία μουσικών τεχνικών, στυλ και δομών, με αποτέλεσμα μια μεγάλη ποικιλία μαδριγάλων σε όλη την ιστορία. Αυτή η ευελιξία επιτρέπει στο madrigal να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται συνεχώς, διασφαλίζοντας τη συνεχή απήχηση και συνάφειά του στον κόσμο της μουσικής. Το madrigal είναι ένα σαγηνευτικό πολυφωνικό έργο που εξερευνά ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και συναισθημάτων μέσα από παντομίμα, επαναλαμβανόμενα θέματα και ισχυρές λογοτεχνικές συνδέσεις. Η μοναδική του ευελιξία του επιτρέπει να παραμείνει μια δημοφιλής και επιδραστική μορφή μουσικής, παρέχοντας στους μουσικούς ατελείωτες ευκαιρίες για δημιουργική έκφραση και εξερεύνηση.

Η canzona είναι μια μορφή μουσικής σύνθεσης που έγινε δημοφιλής τον 15ο αιώνα, ειδικά στις αυλές των προστατών των τεχνών, όπως οι μονάρχες της Βουργουνδίας και της Γαλλίας.[118] Οι περισσότερες από αυτές τις συνθέσεις αποτελούνται από ερωτικά ποιήματα μελοποιημένα, με μια ή δύο γραμμές που επαναλαμβάνονται περιστασιακά σε όλο το κομμάτι. Η εστίαση του canzona στο θέμα της αγάπης και η ποιητική του φύση το έκαναν δημοφιλή επιλογή για δικαστικές ψυχαγωγίες και γιορτές. Ο 15ος αιώνας ήταν μια εποχή

[116]Πηγή: https://www.britannica.com/art/chanson (προσπελ. στις 13/3/2024)
Πηγή: https://www.britannica.com/art/madrigal-vocal-music (προσπελ. στις 13/3/2024)
[117]Πηγή: https://www.britannica.com/art/recitative (προσπελ. στις 13/3/2024)
[118]Πηγή: https://www.britannica.com/art/canzona#ref70009 (προσπελ. στις 13/3/2024)

μεγάλης καλλιτεχνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, με διάφορες μορφές τέχνης να ακμάζουν, συμπεριλαμβανομένης της μουσικής, της ποίησης και των εικαστικών τεχνών. Ως εκ τούτου, τα έργα κινεζικών χαρακτήρων έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην έκφραση των συναισθημάτων, των ιδανικών και των αξιών της εποχής. Ο συνδυασμός ποίησης και μουσικής δημιουργεί μια βαθύτερη και πιο συγκινητική εμπειρία για τον ακροατή, με το λυρικό περιεχόμενο και τη μελωδική δομή να συνεργάζονται για να δημιουργήσουν μια αρμονική και σαγηνευτική παράσταση. Οι συνθέσεις του canzona περιλαμβάνουν συχνά μια ποικιλία οργάνων, όπως λαούτα, άρπες και άλλα πρώιμα έγχορδα όργανα, καθώς και τραγουδιστές που τραγουδούν ερωτικά ποιήματα. Αυτές οι παραστάσεις γίνονταν συχνά σε αυλές ευγενών και βασιλικών, όπου η τέχνη εκτιμήθηκε και υποστηρίχθηκε ιδιαίτερα.

Τα madrigals και τα canzos είναι δύο διαφορετικοί τύποι μουσικών συνθέσεων που ήταν δημοφιλείς κατά την περίοδο της Αναγέννησης και του Μπαρόκ.[119] Συνήθως εκτελούνται σε τετραμερές στυλ, που σημαίνει ότι υπάρχουν τέσσερις ξεχωριστές φωνητικές γραμμές ή μέρη που συντονίζονται μεταξύ τους. Αυτή η απλοποιημένη δομή επιτρέπει καλύτερη εστίαση στους ήχους και στις πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους. Τα madrigals και τα canzos συνοδεύονται συχνά από μια ποικιλία οργάνων για τη βελτίωση της συνολικής απόδοσης. Η επιλογή των οργάνων ποικίλλει, αλλά πολλά συμπληρώνουν τις φωνητικές αρμονίες και βοηθούν στη δημιουργία ενός πλούσιου, πλούσιου ήχου. Τα κοινά όργανα που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις παραστάσεις περιλαμβάνουν το λαούτο, τη βιόλα και το τσέμπαλο. Τα madrigals και τα canzos εκτελούνται συχνά με χορευτές εκτός από τη συνοδεία οργάνων. Χοροί σε δημοφιλή στυλ όπου δημιουργούν μια ζωντανή και συναρπαστική ατμόσφαιρα. Αυτοί οι χοροί όχι μόνο προσθέτουν ένα οπτικό στοιχείο στην παράσταση αλλά βοηθούν επίσης να τονιστεί ο ρυθμός και η ροή της μουσικής. Ο συνδυασμός της αρμονίας, της οργανικής συνοδείας και του χορού κάνει τα madrigals και τα canzos μια ολοκληρωμένη και σαγηνευτική μορφή τέχνης. Η παράσταση αναδεικνύει τα ταλέντα τραγουδιστών, μουσικών και χορευτών που συνεργάζονται για να δημιουργήσουν μια αξέχαστη και ευχάριστη εμπειρία για το κοινό.

Η Αναγέννηση είναι αναμορφωτική και στη μουσική δίνοντάς της ανθρώπινη κοσμική μορφή, η οποία ενδιαφέρεται για την απόδοση συναισθημάτων και στοιχείων της φύσης εφευρίσκοντας έτσι νέες τεχνικές φόρμες, οι οποίες συγχρόνως θα εξηγούν και τον ποιητικό λόγο. Το ύφος της μουσικής υπήρξε απλό, σαφές, αισθησιακό και αποκομμένο από το μεσαιωνικό μυστικισμό.

2.3 Τα πρόσωπα της Αναγέννησης

Η Αναγέννηση ήταν μια περίοδος πολιτιστικής και πνευματικής ανάπτυξης στην Ευρώπη από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια εκείνης της εποχής, καλλιτέχνες, φιλόσοφοι και συγγραφείς παρήγαγαν μερικά από τα πιο σημαντικά έργα στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού.

Η Αναγέννηση ήταν μια περίοδος μεγάλων καλλιτεχνικών επιτευγμάτων και μερικοί από τους πιο διάσημους καλλιτέχνες στην ιστορία εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια

[119]Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Canso_(song) (προσπελ. στις 13/3/2024)

αυτής της περιόδου. Μία από τις πιο διάσημες μορφές της Αναγέννησης ήταν ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, ένας Ιταλός πολυμαθής γνωστός για την ευρεία συνεισφορά του στην τέχνη, την επιστήμη και τη μηχανική. Ήταν ένας τέτοιος καλλιτέχνης, γνωστός για την δεξιοτεχνία του στη ζωγραφική, τη γλυπτική και την εφεύρεση.[120] Τα έργα του, όπως η Μόνα Λίζα και ο Μυστικός Δείπνος, θεωρούνται αριστουργήματα τέχνης και συνεχίζουν να εμπνέουν καλλιτέχνες σήμερα.

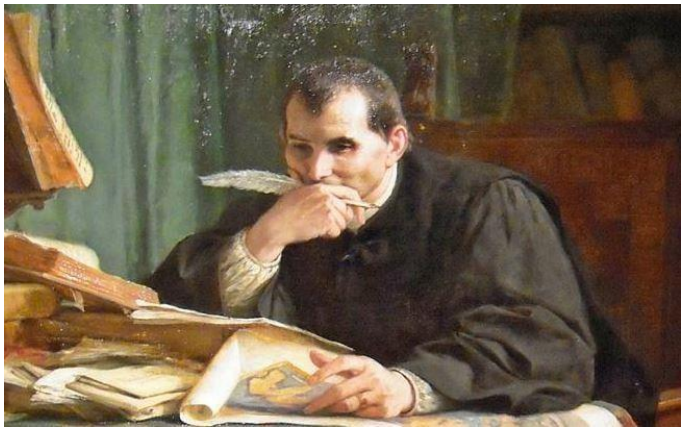
Ο Μιχαήλ Άγγελος ήταν ένας άλλος καλλιτέχνης της Αναγέννησης γνωστός για τα γλυπτά, τις τοιχογραφίες και την αρχιτεκτονική του.[121] Τα πιο διάσημα έργα του περιλαμβάνουν την οροφή της Καπέλα Σιξτίνα και το γλυπτό του Δαβίδ. Ο Ραφαήλ ήταν επίσης διάσημος καλλιτέχνης της Αναγέννησης, γνωστός για τις θρησκευτικές σκηνές και τα πορτρέτα του.[122] Τα πιο διάσημα έργα του περιλαμβάνουν το The School of Athens (βλ. εικ. 12) και το The Sistine Madonna. Τα καλλιτεχνικά του επιτεύγματα εξακολουθούν να θαυμάζονται σήμερα για τη δύναμη και την ομορφιά τους.

Εικόνα 12. Η Σχολή των Αθηνών του Ραφαήλ [123]

Η Αναγέννηση δεν ήταν μόνο μια περίοδος καλλιτεχνικής ανάπτυξης, αλλά και μια περίοδος μεγάλης ανάπτυξης στη φιλοσοφία. Ο Νικολό Μακιαβέλι (βλ. εικ. 13) ήταν ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους της Αναγέννησης, περισσότερο γνωστός για την πολιτική του πραγματεία ο Πρίγκιπας.[124] Σε αυτό το έργο, υποστήριξε ότι οι κυβερνώντες πρέπει να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να διατηρήσουν την εξουσία τους, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει ότι είναι αδίστακτοι. Ο Φράνσις Μπέικον ήταν ένας άλλος φιλόσοφος της Αναγέννησης γνωστός για τη συμβολή του στην επιστημονική μέθοδο.[125] Πίστευε ότι η γνώση πρέπει να βασίζεται σε εμπειρικές αποδείξεις και παρατήρηση και όχι σε παράδοση ή αυθεντία. Ο Γαλιλαίος ήταν επίσης εξέχουσα προσωπικότητα της Αναγέννησης, γνωστός για τις αστρονομικές του ανακαλύψεις και την υπεράσπιση του ηλιοκεντρισμού (η ιδέα ότι η Γη και άλλοι πλανήτες περιστρέφονται γύρω από τον ήλιο).[126]

[120]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Leonardo-da-Vinci (προσπελ. στις 13/3/2024)
[121]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Michelangelo (προσπελ. στις 13/3/2024)
[122]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Raphael-Italian-painter-and-architect (προσπελ. στις 13/3/2024)
[123] Πηγή: https://www.cretangastronomy.gr/2020/08/nous-somati/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
[124]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Niccolo-Machiavelli (προσπελ. στις 13/3/2024)
[125]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Σερ_Φράνσις_Μπέικον (προσπελ. στις 13/3/2024)
[126]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Γαλιλαίος_Γαλιλέι (προσπελ. στις 13/3/2024)

Εικόνα 13. Νικολό Μακιαβέλι. [127]

Η Αναγέννηση ήταν επίσης μια περίοδος μεγάλων λογοτεχνικών επιτευγμάτων, με μερικούς από τους πιο διάσημους συγγραφείς στην ιστορία να εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Ο Γουίλιαμ Σαίξπηρ ήταν ένας τέτοιος συγγραφέας, διάσημος για τα έργα και τα σονέτα του.[128] Τα πιο διάσημα έργα του περιλαμβάνουν «Ρωμαίος και Ιουλιέτα», «Άμλετ» και «Μάκβεθ». Ο Μιγκέλ ντε Θερβάντες ήταν επίσης σημαντικός συγγραφέας κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, περισσότερο γνωστός για το μυθιστόρημά του Δον Κιχώτης.[129] Το έργο αφηγείται την ιστορία ενός άνδρα που ερωτεύεται το ειδύλλιο του ιπποτισμού και αρχίζει να πιστεύει ότι είναι ιππότης.

Το κίνημα της Αναγέννησης εξαπλώθηκε από την Ιταλία σε όλη την Ευρώπη, επηρεάζοντας καλλιτέχνες και στοχαστές από διάφορες χώρες. Στη Φλάνδρα, για παράδειγμα, ο Γιαν βαν Άικ ήταν ένας ζωγράφος της avant-garde γνωστός για τα λεπτομερή και ρεαλιστικά έργα του όπως το Βωμό της Γάνδης.[130] Η φήμη του Γιαν βαν Άικ ως σχολαστικός και ρεαλιστής ζωγράφος εδραίωσε την ιδιότητά του ως πρωτοπόρου φιγούρας της Βόρειας Αναγέννησης. Αν και δεν θεωρείται πρωτοπορία με την παραδοσιακή έννοια, οι καινοτόμες τεχνικές και η συμβολή του Γιαν βαν Άικ στον κόσμο της τέχνης άφησαν ανεξίτηλο σημάδι στην ιστορία της δυτικής τέχνης.

[127] Πηγή: https://www.naftemporiki.gr/culture/981442/adimosiefta-istorika-keimena-tou-nikolo-makiaveli-vrethikan-sti-florentia/
[128]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/William-Shakespeare (προσπελ. στις 13/3/2024)
[129]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Miguel-de-Cervantes (προσπελ. στις 13/3/2024)
[130]Πηγή: https://www.artmag.gr/art-history/artists-faces/item/2881-jan-van-eyck (προσπελ. στις 13/3/2024)

Εικόνα 14. Fra Angelico, The Annunciation.[131]

Στη Φλωρεντία, ο Fra Angelico (βλ. εικ.14) ήταν ζωγράφος με επιρροή, με το σημαντικότερο έργο του να είναι μια σειρά τοιχογραφιών στο μοναστήρι του Αγίου Μάρκου στη Δομινικανή.[132] Αυτές οι εικόνες παρουσιάζουν απίστευτη κομψότητα και θεωρούνται αριστουργήματα της τέχνης της Αναγέννησης.

Η αρχιτεκτονική της Αναγέννησης ήταν επίσης ένα αξιοσημείωτο επίτευγμα, με τον Filippo Brunelleschi να είναι βασικό πρόσωπο.[133] Ο Brunelleschi πέτυχε τη φήμη κατά τη διάρκεια της ζωής του ως αρχιτέκτονας, χρυσοχόος και γλύπτης και συνεργάστηκε με τον Ghiberti στο σχεδιασμό του τρούλου του καθεδρικού ναού της Santa Maria del Fiore.[134] Αυτή η εντυπωσιακή κατασκευή παραμένει ένα από τα πιο εμβληματικά σύμβολα της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης.

Εν ολίγοις, η Αναγέννηση ήταν μια περίοδος μεγάλης πολιτιστικής και πνευματικής ανάπτυξης, κατά την οποία αναδείχθηκαν μερικές από τις σημαντικότερες μορφές της ιστορίας. Καλλιτέχνες, φιλόσοφοι και συγγραφείς της Αναγέννησης άφησαν μια διαρκή κληρονομιά που συνεχίζει να επηρεάζει τον κόσμο μας σήμερα. Μέσα από τη δουλειά τους αμφισβητούν τους συμβατικούς τρόπους σκέψης και ανοίγουν το δρόμο για νέες ιδέες και προοπτικές. Οι μορφές της Αναγέννησης θα μείνουν για πάντα στη μνήμη μας ως μερικοί από τους πιο δημιουργικούς και καινοτόμους στοχαστές στην ανθρώπινη ιστορία.

[131]Πηγή: Τοιχογραφία του Fra Angelico, που βρίσκεται στον Ναό του Αγίου Μάρκου στη Φλωρεντία. Έργο του 1440 – 1445. Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Annunciation_(Fra_Angelico,_San_Marco) (προσπελ. στις 18/02/2024)
[132]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Fra-Angelico (προσπελ. στις 13/3/2024)
[133]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Filippo-Brunelleschi (προσπελ. στις 13/3/2024)
[134]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Lorenzo-Ghiberti (προσπελ. στις 13/3/2024)

2.4 Τα μουσικά όργανα κατά την περίοδο της Αναγέννησης

Η Αναγέννηση ήταν μια σημαντική περίοδος στην ανάπτυξη του πολιτισμού και της τέχνης από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα και σημαντικές αλλαγές σημειώθηκαν στον τομέα των μουσικών οργάνων. Η περίοδος του Μπαρόκ που ακολούθησε την Αναγέννηση χαρακτηρίστηκε από πολύπλοκους, γεμάτους, εντυπωσιακούς ρυθμούς, ενώ η Αναγέννηση χαρακτηρίστηκε από ηρεμία και ηρεμία.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα μουσικά όργανα, όπου μπορούν να ταξινομηθούν ευρέως σε τρεις κατηγορίες: έγχορδα, πνευστά και κρουστά.

Εικόνα 15. Λαούτο. [135]

Τα έγχορδα όργανα κυριάρχησαν την περίοδο της Αναγέννησης, με το λαούτο να είναι μια ιδιαίτερα δημοφιλής επιλογή. Το λαούτο (βλ. εικ. 15) είναι ένα μαδημένο όργανο με σώμα σε σχήμα αχλαδιού και έγχορδο λαιμό. Άλλα έγχορδα όργανα της εποχής περιλάμβαναν το βιολί (τόξο έγχορδο όργανο με επίπεδη πλάτη και κεκλιμένους ώμους) και την άρπα (με τριγωνικό πλαίσιο και πολλαπλές χορδές).[136]

Την περίοδο αυτή χρησιμοποιήθηκαν ευρέως και τα πνευστά. Η συσκευή εγγραφής είναι ένα ξύλινο πνευστό όργανο με επιστόμιο σαν σφυρίχτρα και είναι μια κοινή επιλογή μεταξύ ερασιτεχνών και επαγγελματιών μουσικών. Επιπλέον, το shawm είναι ένα όργανο όμποε παρόμοιο με το σύγχρονο όμποε που είναι δημοφιλές στα σύνολα και συχνά συνοδεύεται από κρουστά.[137] Τα κρουστά, αν και δεν είναι τόσο κοινά όσο τα έγχορδα και πνευστά, εξακολουθούσαν να αποτελούν σημαντικό μέρος της αναγεννησιακής μουσικής. Το ντέφι (χειροποίητο τύμπανο με κουμπώματα) ήταν από τα κρουστά όργανα που χρησιμοποιήθηκαν αυτή την περίοδο.

Η ανάπτυξη αυτών των οργάνων και η χρήση τους σε διάφορα σύνολα συνέβαλαν σημαντικά στην πρόοδο της ενόργανης μουσικής και της όπερας κατά τον 17ο αιώνα και την περίοδο του μπαρόκ. Η πλούσια ποικιλία μουσικών οργάνων που υπήρχαν κατά την

[135] Πηγή: https://www.makris-instruments.gr/product/κρητικό-λαούτο-73άρι-μικρό-σκάφος/ (προσπελ. στις 13/3/2024)
[136]Πηγή: https://laouto.wordpress.com/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/127-2/μ (προσπελ. στις 13/3/2024)
[137]Πηγή: http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/oboe.pdf (προσπελ. στις 14/3/2024)

Αναγέννηση έθεσε τα θεμέλια για την περαιτέρω ανάπτυξη της μουσικής στις επόμενες περιόδους.

Τα μουσικά όργανα που κυριαρχούσαν κατά τον 15ο – 17ο αιώνα ήταν το αρχιλαούτο, η βιόλα ντα γκάμπα, το βιργινάλι, η θεόρβη και το ρεγκάλ (εκκλησιαστικό όργανο). Ο συνδυασμός αυτών των διαφόρων οργάνων δημιούργησε ένα ποικίλο και ζωντανό μουσικό τοπίο κατά την εποχή της Αναγέννησης. Το αρχιλαούτο είναι ένα μουσικό όργανο με χορδή που ανήκει στην οικογένεια του λαούτου και ήταν δημοφιλές κατά την Ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Πολλοί μουσικοί εκείνης της εποχής μπορούσαν να παίξουν φλάουτο και όμποε, αυτό φαίνεται επίσης από τα οργανογράμματα στις παρτιτούρες εκείνης της εποχής.[138]

Η βιόλα ντα γκάμπα είναι ένα μουσικό όργανο με έγχορδα, η δημιουργία και η μουσική του οποίου προέρχονται από την εποχή της Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Προέρχεται από το μεσαιωνικό όργανο βιχουέλα και είναι μέρος μιας μεγαλύτερης οικογένειας μουσικών οργάνων που καλύπτουν χώρο παρόμοιο με την οικογένεια του βιολιού.[139] Το βιργινάλι ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στην Ευρώπη κατά την ύστερη Αναγέννηση και το πρώιμο Μπαρόκ. Κέντρισε επίσης το ενδιαφέρον των ζωγράφων εκείνης της εποχής, ιδιαίτερα του Βερμέερ που απαθανάτισε μια σειρά από πίνακες με κύριο θέμα το βιργινάλι.[140]

Η θεόρβη είναι έγχορδο μουσικό όργανο, που υπάγεται στην υποκατηγορία των νυκτών. Θεωρείται μια παραλλαγή του λαούτου καθώς οι μουσικοί τροποποίησαν το λαούτο, προσθέτοντας έναν μεγαλύτερο βραχίονα (μανίκι), ώστε να συμπεριλάβουν ανοιχτές μπάσες χορδές.[141] Το ρεγκάλ (βλ. εικ. 16) είναι πληκτροφόρο μουσικό όργανο, που εντάσσεται στην κατηγορία των αερόφωνων, η χρήση του οποίου άνθισε την εποχή της Αναγέννησης και του πρώιμου Μπαρόκ. Πρόκειται κατ' ουσίαν για ένα μικρού μεγέθους εκκλησιαστικό όργανο. Ο ήχος του οργάνου είναι μεγαλοπρεπής. Χρησιμοποιείται (όπως και το πιάνο), τόσο ως σολιστικό όσο και ως ορχηστρικό όργανο. Επιπλέον συνοδεύει σε πολλές εκκλησίες της Δύσης τις λειτουργικές ψαλμωδίες.[142]

Εικόνα 16. Ρεγκάλ με γλωττιδόφωνους αυλού.[143]

[138]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχιλαούτο (προσπελ. στις 14/3/2024)
[139]Πηγή: https://fagottobooks.gr/blog/viola-degambe/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
[140]Πηγή: https://www.wikiwand.com/el/Βιργινάλι (προσπελ. στις 14/3/2024)
[141]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Θεόρβη (προσπελ. στις 14/3/2024)
[142]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Ρεγκάλ (προσπελ. στις 14/3/2024)
[143]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Regal_(instrument)_1.jpg (προσπελ. στις 14/3/2024)

Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση

Κατά τον Μεσαίωνα, η εκπαίδευση προερχόταν κυρίως από τις κλασικές παραδόσεις της Ελλάδας και της Ρώμης. [144] Οι επτά φιλελεύθερες τέχνες, που περιλάμβαναν τη γραμματική, τη λογική, τη ρητορική, την αριθμητική, τη γεωμετρία, τη μουσική και την αστρονομία, ήταν τα κύρια μαθήματα που μελετήθηκαν στα σχολεία. Ωστόσο, η εκπαίδευση περιοριζόταν κυρίως στην ελίτ, συμπεριλαμβανομένων των ευγενών, του κλήρου και των πλουσιότερων εμπόρων. Το πρόγραμμα σπουδών δεν είχε πρακτικές ικανότητες ή επαγγελματική εξέλιξη. Η εκπαίδευση επικεντρωνόταν κυρίως σε θρησκευτικές οργανώσεις και θεσμούς και η σωματική τιμωρία χρησιμοποιήθηκε συχνά ως μέσο πειθαρχίας στα σχολεία. Η εκπαίδευση διευκολύνθηκε συχνά μέσω των πινάκων διαλέξεων και της απομνημόνευσης κειμένων αντί της άμεσης μάθησης. Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον Μεσαίωνα βασιζόταν σε θρησκευτικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες, μεταξύ των οποίων η δημιουργία σχολείων εντός της εκκλησίας που θα εκπαίδευαν τον κλήρο στα λατινικά.[145] Τα μοναστικά ιδρύματα στις αγροτικές περιοχές ήταν σημαντικοί εκπαιδευτικοί οργανισμοί κατά τη μέση περίοδο. Αργότερα, η εκπαίδευση παρεχόταν κυρίως από θρησκευτικά σχολεία σε πόλεις της βόρειας Ευρώπης και από θρησκευτικά σχολεία στην Ιταλία. Επίσης, οι συντεχνίες παρείχαν εκπαίδευση σε επαγγελματικές ή γενικές γνώσεις μέσω των δικών τους σχολείων που δίδασκαν σε παιδιά τεχνιτών και τεχνικών πώς να διαβάζουν, να γράφουν και να υπολογίζουν βασικά μαθηματικά. Οι Ιησουίτες ξεκίνησαν μια επανάσταση στο μεσαιωνικό εκπαιδευτικό σύστημα πρωτοπορώντας τρεις εκπαιδευτικές προσεγγίσεις: την καλλιέργεια ανταγωνιστικού χαρακτήρα, την έντονη διδασκαλία με πολυάριθμες εργασίες και ασκήσεις σε ένα βιαστικό χρονικό πλαίσιο και τη συνεχή επικοινωνία δασκάλου και μαθητή.

Τα μεσαιωνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα επικεντρώθηκαν στη διδασκαλία των μαθητών πώς να σκέφτονται και να αισθάνονται με βάση αρχαίες ηθικές αρχές και αρετές, κάτι που έθεσε τις βάσεις για μια νέα εκπαιδευτική προσέγγιση. Η εκπαιδευτική διαδικασία περιστρεφόταν γύρω από την πειθαρχία, συμπεριλαμβανομένης της πρώτης ανάγνωσης, της δεύτερης ανάγνωσης και της λήψης σημειώσεων, τα οποία είχαν σκοπό να ταξινομήσουν, να αναλύσουν και τελικά να απομνημονεύσουν την κλασική λογοτεχνία. Τα γραπτά επιτεύγματα των αρχαίων εξακολουθούν να αποτελούν μέρος του προγράμματος σπουδών στα ευρωπαϊκά και ελληνικά σχολεία σήμερα, αυτό χρησιμεύει ως απαράμιλλη συνιστώσα της ακαδημαϊκής έρευνας. Σε αντίθεση με τις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας που περιλαμβάνουν πρακτική εμπειρία, τα μεσαιωνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα έδωσαν προτεραιότητα στην αποστήθιση κειμένων. Η σωματική τιμωρία χρησιμοποιήθηκε συχνά ως γενική μορφή διδασκαλίας στα σχολεία, αυτό θεωρήθηκε απαραίτητο για τη διατήρηση της πειθαρχίας και την υποβολή στην τάξη. Οι δάσκαλοι θεωρούνταν σημαντικές προσωπικότητες που αναμενόταν να διδάξουν και να εκπαιδεύσουν τους μαθητές τους. Με βάση την κλασική λογοτεχνία και τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας, τα μεσαιωνικά

[144]Πηγή: https://char-koumanakos-gr.webnode.gr/news/oi-ekpaideytikes-praktikes-toy-ysteroy-mesaiona-kai-oi-epiptoseis-sti-sygchroni-ekpaideysi/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
[145]Πηγή: https://geraki.gr/europe/medieval-cities-education/ (προσπελ. στις 14/3/2024)

εκπαιδευτικά ιδρύματα αφιερώνονται στον σκοπό της εκπαίδευσης των μαθητών τους σε ηθικά και πνευματικά θέματα.

Η θρησκεία είχε σημαντική επίδραση στο εκπαιδευτικό σύστημα του Μεσαίωνα. Η δημιουργία σχολείων και πανεπιστημίων εξαρτιόταν από την επιθυμία της Εκκλησίας να εκπαιδεύσει τους μελλοντικούς θρησκευτικούς ηγέτες και να παράσχει οδηγίες στο ευρύ κοινό. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, πολλές πόλεις έγιναν σημαντικά κέντρα σπουδών, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία νέων εκπαιδευτικών συστημάτων. Σημαντικό ρόλο είχε και η Εκκλησία στη δημιουργία εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, δίπλα στο Optis, δημιουργήθηκαν οι περιφερειακοί αρχηγοί. Οι μελετητές και οι θεολόγοι του Μεσαίωνα απέδιδαν στην ψυχή του κάθε ατόμου μια τριμερή δομή που αντιστοιχούσε στις κοινωνικές τάξεις της κοινωνίας, αυτό ενσωματώθηκε στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το ανθρωπιστικό κίνημα που ξεκίνησε από το Έρασμους είχε σημαντικό αντίκτυπο στη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, κάτι που είναι εμφανές αυτή την περίοδο. Αυτές οι δυσκολίες, η θρησκεία διατήρησε ακόμη σημαντικό ρόλο στο εκπαιδευτικό σύστημα κατά τον Μεσαίωνα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης υπέστη σημαντικές αλλαγές και εξελίξεις, αντανακλώντας τις ευρύτερες πολιτιστικές και πνευματικές μεταμορφώσεις της εποχής. Βασική αντλία στοιχείων, ο ανθρωπισμός. Η εκπαίδευση κατά την εποχή της Αναγέννησης ήταν προσιτή κυρίως για ευγενείς. Επικεντρωνόταν στις ελεύθερες τέχνες και συμπεριλάμβανε την γραμματική, τη ρητορική, τη λογική, την αριθμητική, την γεωμετρία, την μουσική και την αστρονομία. Το ουμανιστικό εκπαιδευτικό μοντέλο έδωσε έμφαση στη μελέτη κλασικών κειμένων, ιδίως εκείνων από την αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη. Οι μαθητές έπρεπε να διαβάζουν και να αναλύουν έργα συγγραφέων όπως ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, ο Κικέρων και ο Βιργίλιος.[146] Αυτή η έμφαση στην κλασική εκπαίδευση είχε ως στόχο την καλλιέργεια της ευγλωττίας, της ηθικής αρετής και της βαθιάς κατανόησης της ανθρώπινης φύσης. Τα λατινικά ήταν η κύρια γλώσσα διδασκαλίας, καθώς χρησίμευαν ως η lingua franca της μορφωμένης ελίτ.[147]

Η έμφαση στην κριτική σκέψη, την ατομική ανάπτυξη και την επιδίωξη της γνώσης ως μέσο προσωπικής ανάπτυξης και κοινωνικής προόδου συνεχίζει να επηρεάζει την εκπαίδευση μέχρι σήμερα. Η εκπαιδευτική φιλοσοφία της Αναγέννησης έδωσε έμφαση στην ανάπτυξη ολόκληρου του ατόμου, συνδυάζοντας πνευματική, ηθική και σωματική αγωγή. Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και τα ανθρωπιστικά ιδεώδη της Αναγέννησης έθεσαν τα θεμέλια για το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.[148]

Διδάσκαλοι, ουμανιστές ή αλλιώς ανθρωπιστές. Οι ανθρωπιστές ήταν έξυπνοι άνθρωποι που βοηθούσαν πλούσιους και ισχυρούς ανθρώπους. Νοιάζονταν πολύ να διδάξουν στους πλούσιους πώς να είναι ακόμα καλύτεροι, αλλά δεν επικεντρώθηκαν στο να κάνουν την εκπαίδευση καλύτερη για όλους. Ήθελαν να βεβαιωθούν ότι οι σημαντικοί άνθρωποι ήταν πραγματικά καλοί και ευγενικοί. Οι ανθρωπιστές ήθελαν οι άνθρωποι να μάθουν από τα καλά πράγματα που συνέβησαν πριν από πολύ καιρό και να μάθουν με έναν

[146]Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 14/3/2024)
[147]Πηγή: https://www.britannica.com/topic/lingua-franca (προσπελ. στις 14/3/2024)
[148]Πηγή: https://www.academia.edu/30977651/Αναγεννησιακές_όψεις_της_φιλοσοφίας_του_15ου_αιώνα (προσπελ. στις 14/3/2024)

συγκεκριμένο τρόπο, ακόμα κι αν δεν πίστευαν στον Θεό. Ωστόσο, οι περισσότεροι από αυτούς εξακολουθούσαν να πιστεύουν στον Θεό.

Οι ανθρωπιστές πίστευαν πως τα σημαντικότερα χρόνια για την διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού είναι τα 5 πρώτα χρόνια της ζωής τους, καθώς στα χρόνια αυτά διαμορφώνονταν οι ηθικές τάσεις της νεανικής ηλικίας. Υποστήριζαν πως η ευεργετική επίδραση μιας καλής οικογένειας δεν σταματά ποτέ, παρόλα αυτά όμως τα οικοτροφεία απολάμβαναν συνεχώς και μεγαλύτερης δημοτικότητας.[149]

2.5 Η μουσική διαπαιδαγώγηση κατά την διάρκεια του μεσαίωνα

Η μουσική έπαιξε σημαντικό ρόλο στον ανθρώπινο πολιτισμό από τα αρχαία χρόνια. Κατά τον Μεσαίωνα, η μουσική εκπαίδευση συγκεντρωνόταν κυρίως στις εκκλησίες και χρησιμοποιήθηκε για την ενίσχυση της θρησκευτικής λατρείας. Ωστόσο, η μουσική εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην εκκλησία, η κοσμική κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της μουσικής εκπαίδευσης. Παρά τις διάφορες προκλήσεις και περιορισμούς, η μεσαιωνική μουσική εκπαίδευση έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της δυτικής μουσικής. Υπήρχουν διάφορες πτυχές της μουσικής εκπαίδευσης στον Μεσαίωνα, εστιάζοντας στην ανάπτυξή της στην εκκλησία, την κοσμική κοινωνία και τις προκλήσεις που αντιμετώπισε.

Η μουσική εκπαίδευση τον Μεσαίωνα συγκεντρωνόταν κυρίως στην εκκλησία, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση και ανάπτυξη της δυτικής μουσικής. Τα μοναστήρια και τα μοναστήρια ήταν κέντρα μουσικής εκπαίδευσης, όπου τα νεαρά αγόρια εκπαιδεύονταν να τραγουδούν και να παίζουν όργανα.[150] Ο ρόλος της καθαρής μουσικής στη μουσική εκπαίδευση είναι σημαντικός γιατί είναι η πρωταρχική μορφή μουσικής που χρησιμοποιείται στη θρησκευτική λατρεία. Η ανάπτυξη της απλοποιημένης μουσικής σημειογραφίας, ειδικά η εφεύρεση της σημειογραφίας προσωπικού, είχε σημαντικό αντίκτυπο στη μουσική εκπαίδευση. Διευκολύνει τη διδασκαλία και την εκμάθηση της μουσικής τυποποιώντας τη μουσική σημειογραφία.

Η μουσική εκπαίδευση στη μεσαιωνική κοσμική κοινωνία συγκεντρωνόταν κυρίως στην αριστοκρατική αυλή και η μουσική χρησιμοποιήθηκε για να ψυχαγωγήσει και να διατηρήσει την κοινωνική θέση. Η εμφάνιση των συντεχνιών και των μουσικών σχολών επέτρεψε στους μουσικούς να λάβουν επίσημη εκπαίδευση έξω από την εκκλησία. Οι τροβαδούροι και οι μινστρέλ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μουσική εκπαίδευση, ταξιδεύοντας από πόλη σε πόλη παίζοντας και διδάσκοντας μουσική στους ανθρώπους. Ήταν επίσης υπεύθυνοι για την ανάπτυξη της κοσμικής μουσικής, σε αντίθεση με τη θρησκευτική μουσική της εκκλησίας.[151]

Παρά τις σημαντικές εξελίξεις στη μεσαιωνική μουσική εκπαίδευση, αντιμετώπισε επίσης διάφορες προκλήσεις και περιορισμούς. Η περιορισμένη πρόσβαση σε όργανα και

[149]Πηγή: https://www.artservices.gr/να-περιγράψετε-το-κίνημα-του-ουμανισμ/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
[150]Πηγή: https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 14/3/2024)
[151]Πηγή: https://www.historical-quest.com/ekdoseis/109-archive/mesaioniki-istoria/294-oi-trobadouroi-oi-periplanomenoi-mousikoi-tis-dytikis-eurwpis.html (προσπελ. στις 14/3/2024)

πόρους δυσχεραίνει τη διδασκαλία της μουσικής. Οι περιορισμοί στη μουσική δημιουργικότητα και την καινοτομία ήταν επίσης συνηθισμένοι, καθώς η εκκλησία και τα αριστοκρατικά δικαστήρια ήταν οι κύριοι προστάτες της μουσικής. Η πολιτική και θρησκευτική λογοκρισία είχε επίσης αντίκτυπο στη μουσική εκπαίδευση, καθώς ορισμένα είδη μουσικής θεωρούνταν ακατάλληλα ή αιρετικά.

Συνοψίζοντας, η μουσική εκπαίδευση κατά τον Μεσαίωνα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της δυτικής μουσικής. Η εκκλησία και η κοσμική κοινωνία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξή της, η πρώτη εστίαζε στη θρησκευτική μουσική και η δεύτερη στην κοσμική μουσική. Παρά τις διάφορες προκλήσεις και περιορισμούς, η μεσαιωνική μουσική εκπαίδευση έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της δυτικής μουσικής που συνεχίζει να αναπτύσσεται σήμερα.

2.6 Η μουσική διαπαιδαγώγηση στη διάρκεια της Αναγέννησης

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης, η μουσική εκπαίδευση γνώρισε σημαντικές μεταμορφώσεις και εξελίξεις. Η περίοδος, η οποία εκτείνεται από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα, γνώρισε μια αναβίωση της μάθησης, της εξερεύνησης και της καλλιτεχνικής έκφρασης. Ως αποτέλεσμα, η μουσική εκπαίδευση έγινε ουσιαστική πτυχή της κοινωνίας, με διάφορα ιδρύματα και άτομα να δίνουν έμφαση στη σημασία των μουσικών γνώσεων και δεξιοτήτων.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, η μουσική εκπαίδευση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πνευματική και πολιτιστική πρόοδο των ανθρώπων. Αυτή η εποχή υπήρξε μάρτυρας μιας σημαντικής αύξησης του ενδιαφέροντος για τις τέχνες, με τη μουσική να θεωρείται βασικός κλάδος, όπως ακριβώς η φιλοσοφία και τα μαθηματικά. Η μουσική εκπαίδευση κατά την Αναγέννηση επικεντρώθηκε κυρίως στην εκπαίδευση του κλήρου και των ευγενών. Ταλαντούχα νεαρά αγόρια επιλέχθηκαν με βάση τις μουσικές τους ικανότητες και στάλθηκαν σε διάσημες χορωδίες και καθεδρικούς ναούς, όπου έλαβαν εντατική εκπαίδευση στη φωνητική μουσική, τη θεωρία της μουσικής και τη σύνθεση. Αυτά τα ιδρύματα, που συνήθως αναφέρονται ως μουσικά σχολεία, παρείχαν ένα δομημένο πρόγραμμα σπουδών που έδινε έμφαση στην εκμάθηση πολυφωνικής φωνητικής μουσικής, ιδιαίτερα Γρηγοριανών τραγουδιών και ιερών χορωδιακών συνθέσεων. Εκτός αυτού, η θεωρία της μουσικής, η οποία περιλάμβανε τη μελέτη των τρόπων, των κλιμάκων και της σημειογραφίας, διδάσκονταν παράλληλα με πρακτική διδασκαλία στο τραγούδι και το παίξιμο μουσικών οργάνων όπως το λαούτο, η άρπα και το εκκλησιαστικό όργανο.

Ο πρωταρχικός στόχος της μουσικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης ήταν να δημιουργήσει ικανούς μουσικούς που θα μπορούσαν να υπηρετήσουν ως ερμηνευτές, συνθέτες και εκκλησιαστικοί μουσικοί.[152] Η σημαντική έμφαση που δόθηκε στη μουσική στην εκπαίδευση είχε ως αποτέλεσμα την άνθηση της μουσικής καινοτομίας και δημιουργικότητας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η

[152]Πηγή: https://mylandrover.ru/el/reviews/muzykalnaya-kultura-i-obrazovanie-v-epohu-renessansa.html (προσπελ. στις 14/3/2024)

οποία οδήγησε σε διαχρονικά αριστουργήματα που συνεχίζουν να αιχμαλωτίζουν το κοινό σήμερα. Δευτερεύων αλλά εξίσου σημαντικός λόγος ώστε να υφίσταται η μουσική διαπαιδαγώγηση κατά την εποχή εκείνη ήταν η δημιουργία δεσμών μέσω του ήχου, του τραγουδιού, της κίνησης και του χορού.

Μια βασική πτυχή της μουσικής εκπαίδευσης της Αναγέννησης ήταν η εστίαση στη φωνητική μουσική. Η όπερα, για παράδειγμα, ήταν κεντρική στη μουσική της περιόδου και θεωρείται το κυρίαρχο είδος φωνητικής μουσικής στην κλασική περίοδο. Η έμφαση στη φωνητική μουσική αποδεικνύεται από τον πολλαπλασιασμό των χορωδιακών έργων, των μαδριγάλων και άλλων ειδών που δίνουν έμφαση στην ανθρώπινη φωνή.[153]

Εκτός από τη φωνητική μουσική, η οργανική μουσική έπαιξε επίσης σημαντικό ρόλο στη μουσική εκπαίδευση κατά την Αναγέννηση. Οι στόχοι της ενόργανης μουσικής ευθυγραμμίζονται με τους στόχους της φωνητικής μουσικής. Οι συνθέτες και οι μουσικοί πάντα προσπαθούσαν να δημιουργήσουν ελκυστικά και εκφραστικά έργα που αποτυπώνουν την ουσία της ανθρώπινης εμπειρίας. Αυτό μπορεί να φανεί στην ανάπτυξη διαφόρων ορχηστρικών μορφών όπως σονάτες, σουίτες και κονσέρτα.

Ο διαχωρισμός της μουσικής από τον λόγο και τη γλώσσα που συνέβη λίγο μετά τον Πλάτωνα οδήγησε στην εμφάνιση της έννοιας του μουσικού.[154] Αυτή η αλλαγή οδήγησε στην αυξανόμενη σημασία της μουσικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης καθώς τα άτομα προσπάθησαν να διευρύνουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους ως μουσικοί. Η ίδρυση μουσικών σχολείων, η αριστοκρατική υποστήριξη συνθετών και μουσικών και η έκδοση μουσικών πραγματειών διευκόλυναν τη διάδοση της μουσικής γνώσης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

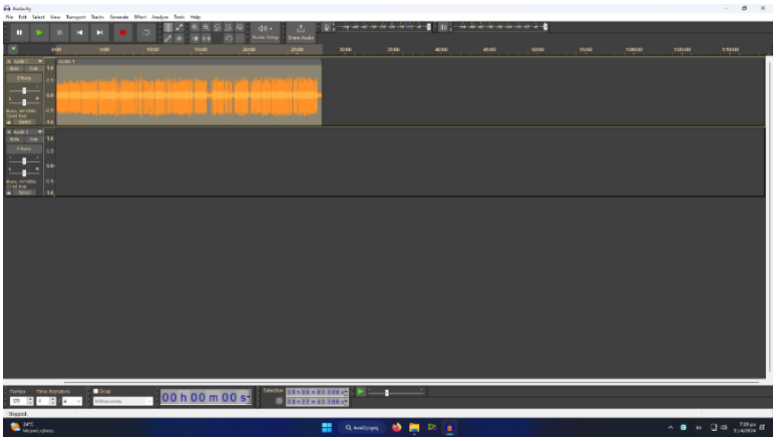
Μερικές από τις βασικές προσωπικότητες στη μουσική εκπαίδευση της Αναγέννησης περιλάμβαναν συνθέτες, θεωρητικούς και δάσκαλους όπως ο Josquin de Pres, ο Giovanni Pierluigi da Palestrina και ο Orlando di Lasso.[155] Τα έργα και οι διδασκαλίες τους όχι μόνο διαμόρφωσαν το μουσικό τοπίο της εποχής τους, αλλά έθεσαν επίσης τα θεμέλια για τις μελλοντικές γενιές μουσικών και συνθετών.

Συμπερασματικά, η μουσική εκπαίδευση κατά την Αναγέννηση χαρακτηριζόταν από εστίαση τόσο στη φωνητική όσο και στην ενόργανη μουσική, με έμφαση στην ανάπτυξη εκφραστικών και ελκυστικών συνθέσεων. Ο διαχωρισμός της μουσικής από τον λόγο και τη γλώσσα οδήγησε στην εμφάνιση της έννοιας του μουσικού και συνέβαλε στην αυξανόμενη σημασία της μουσικής παιδείας στην κοινωνία. Τα έργα και οι διδασκαλίες σημαντικών προσωπικοτήτων όπως ο Josquin des Prez, ο Giovanni Pierluigi da Palestrina και ο Orlando di Lasso συνεχίζουν να επηρεάζουν τη μελέτη και την πρακτική της μουσικής σήμερα.

[153]Πηγή: https://dimandron.sites.sch.gr/?p=462 (προσπελ. στις 14/3/2024)
[154]Πηγή: https://www.artmag.gr/articles/media-keyhole/item/682-music-in-ancient-greece (προσπελ. στις 14/3/2024)
[155]Πηγή: https://www.britannica.com/biography/Josquin-des-Prez
https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Pierluigi-da-Palestrina
https://www.britannica.com/biography/Orlando-di-Lasso (προσπελ. στις 14/3/2024)

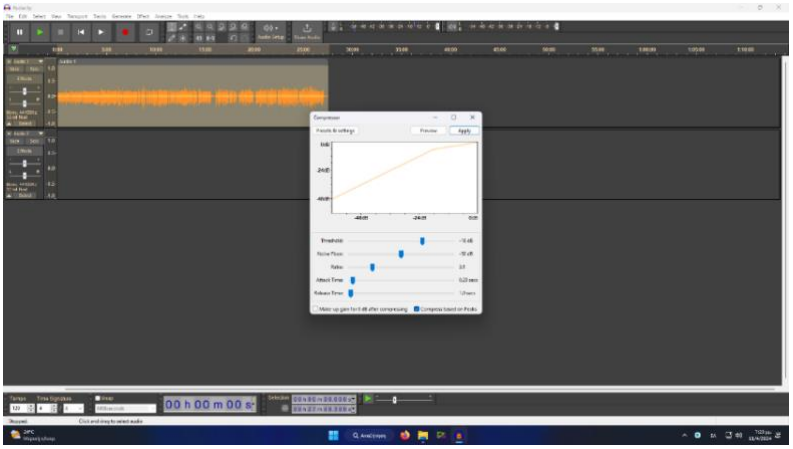
3. ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Για το πρακτικό μέρος της πτυχιακής εργασίας μου ζητήθηκε να δημιουργήσω ένα podcast με τίτλο Ιστορία της Μουσικής. Για την ηχογράφηση του ηχητικού μέρους χρησιμοποίησα ένα μικρόφωνο που ονομάζεται C417 PP.[156] Έκανα την ηχογράφηση σε ένα πρόγραμμα που ονομάζεται Audacity.[157](βλ. Εικ. 17)

Εικόνα 17. Audacity

Μετά έκανα normalize στα -6dB και χρησιμοποίησα ένα compressor με threshold τα -18dB και σε λόγο 3:1 ώστε να περιορίσω τυχόν εντάσεις της φωνής. Επέλεξα να κάνει την συμπίεση του σήματος με βάση τις κορυφές.[158](βλ. Εικ. 18)

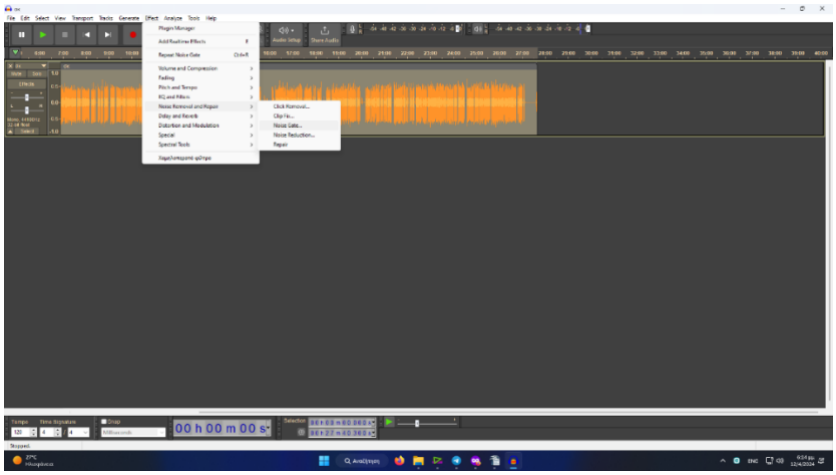

Εικόνα 18. Compressor

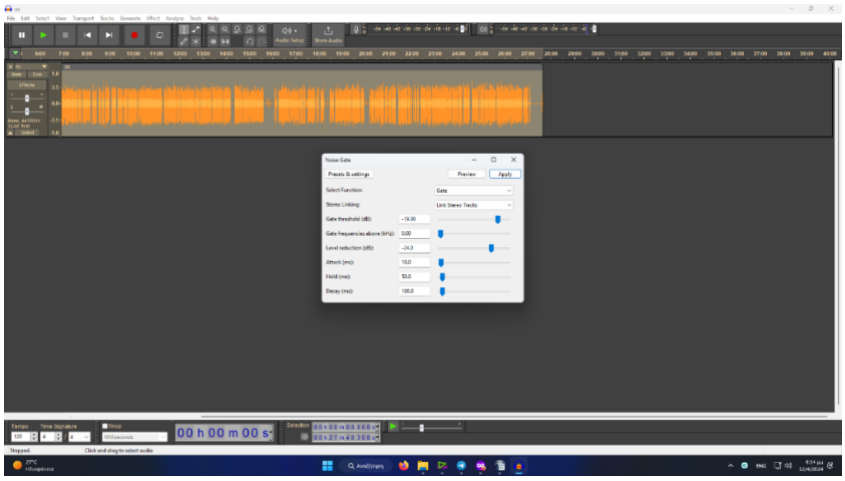
[156] Πηγή: https://www.akg.com/microphones/speech-spoken-word-microphones/C417PP.html (προσπελ. στις 25/4/24)
[157] Πηγή: https://el.wikipedia.org/wiki/Audacity (προσπελ. στις 25/4/24)
[158] Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Audio_normalization (προσπελ. στις 25/4/24)
https://en.wikipedia.org/wiki/Dynamic_range_compression (προσπελ. στις 25/4/24)

Μετά χρησιμοποίησα ένα εφέ που ονομάζεται noise gate.[159] (βλ. Εικ. 19)

Έβαλα το threshold στα -19dB για την αφαίρεση του θορύβου αλλά και για την φυσικότητα της φωνής. Για την φυσικότητα της ροής του λόγου στα ρυθμιστικά του attack and decay χρησιμοποίησα σύντομους χρόνους. (attack:10ms, decay:100ms). (βλ. Εικ. 20)

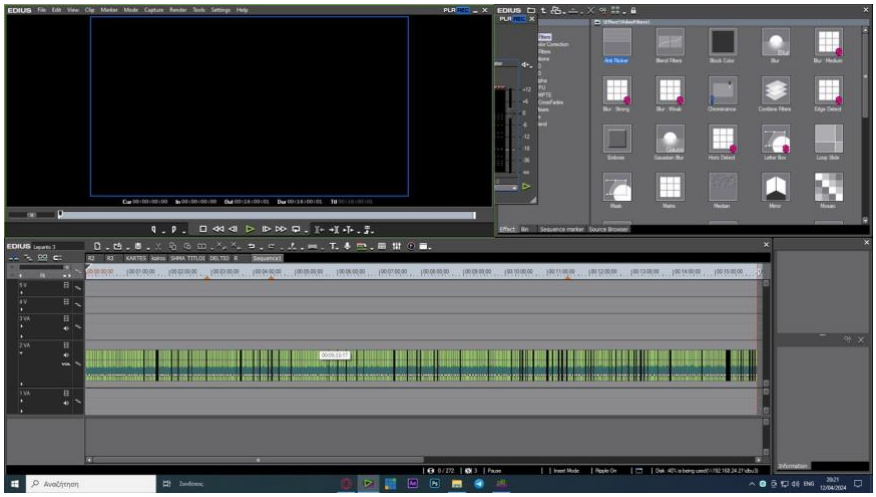
Εικόνα 19. Noise Gate

Εικόνα 20. Noise Gate ρυθμιστικά

[159] Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Noise_gate (προσπελ. στις 25/4/24)

Έπειτα αφού το ηχητικό μου αρχείο ήταν έτοιμο, το εβαλα στο πρόγραμμα Edius ώστε να μπορέσω να κόψω τα απαραίτητα κομμάτια για να ακούγεται σωστά το podcast.[160] (βλ. Εικ. 21)

Εικόνα 21. Edius project

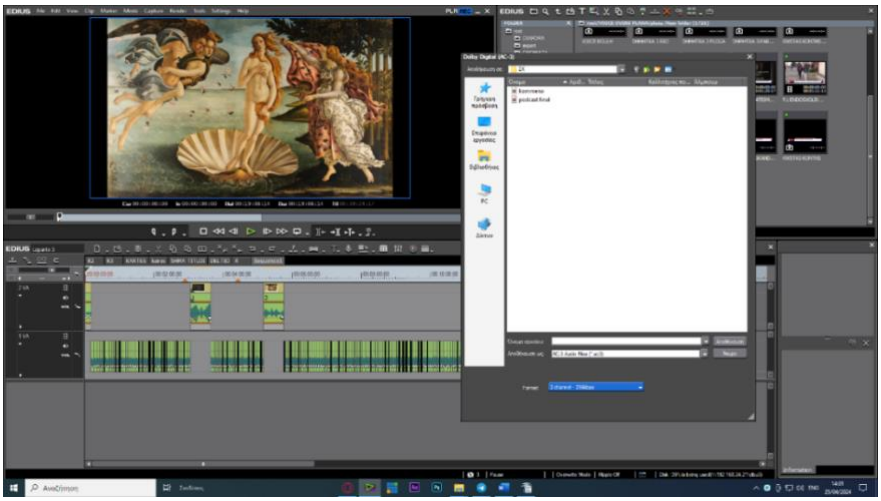
Αφού έκοψα όλα τα ηχητικά κομμάτια έβαλα τα ηχητικά παραδείγματα στο πρόγραμμα και έφτιαξα το άνοιγμα και κλείσιμο του podcast μου. (βλ. Εικ. 22)

Εικόνα 22. Edius final project

[160] Πηγή: https://en.wikipedia.org/wiki/Edius (προσπελ. στις 25/4/24)

Τέλος τέλειωσα την διαδικασία επεξεργασίας και έκανα export σε ρύθμιση Dolby Digital (AC-3).

Εικόνα 23. Export Edius

Τα ηχητικά παραγδείματα που χρησιμοποίησα είναι τα εξής:

- Miserere mei, Deus - Allegri - Tenebrae conducted by Nigel Short από το 03:06-03:45.[161]
- Jarazaba regal από το 05:15-05:52.[162]
- Raimbaut de Vaqueiras: Kalenda Maya από το 12:55-13:30.[163]
- Léonin, Pérotin: Léonin / Pérotin: Magnus Liber από το 15:16-15:49.[164]
- VOCES8: Sicut Cervus by Giovanni Pierluigi da Palestrina από το 18:28-18:58.[165]
- Ανώνυμος - Ο Θρήνος του Τριστάνου σαν intro από το 00:00-00:12 και σαν outro 19:10-19:23.[166]

[161] Πηγή: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=H3v9unphfi0 (προσπελ. στις 25/4/24)
[162] Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=WehwKxkAFRc&ab_channel=JaraZaba (προσπελ. στις 25/4/24)
[163] Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=MZpuzb6cbJU (προσπελ. στις 25/4/24)
[164] Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=Fpz2mibaf8w (προσπελ. στις 25/4/24)
[165] Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=dU7k-hiiVjw&ab_channel=VOCES8 (προσπελ. στις 25/4/24)
[166]Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=FLmqZlVkagU (προσπελ. στις 25/4/24)

4. Συμπεράσματα

Η Αναγέννηση θεωρείται ευρέως ως μια περίοδος πολιτιστικής, καλλιτεχνικής, πολιτικής και οικονομικής «Αναγέννησης» στην Ευρώπη κατά τον 14ο, 15ο και 16ο αιώνα μετά τον Μεσαίωνα. Αυτή ήταν μια εποχή πνευματικής και επιστημονικής προόδου, ανθρωπιστικών πεποιθήσεων και εμφάνισης νέων μορφών τέχνης. Ωστόσο, η Αναγέννηση δεν ήταν απλώς μια ξεχωριστή ιστορική περίοδος. Θεωρείται ευρέως ως η γέφυρα μεταξύ του Μεσαίωνα και της σύγχρονης εποχής. Αν και κατά την Αναγέννηση έλαβαν χώρα επαναστατικές καινοτομίες σε πολλά πνευματικά πεδία, καθώς και κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές, είναι ίσως περισσότερο συνυφασμένη με τα ρεύματα που διαμορφώθηκαν στο χώρο της τέχνης, αλλά και τη συμβολή παν-επιστημόνων όπως ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και ο Μιχαήλ Άγγελος, οι οποίοι ενέπνευσαν τον όρο Homo Universalis (Καθολικός Άνθρωπος). Η ομορφιά κατά την Αναγέννηση ήταν σημαντική για πολύ καιρό.

Στο Μεσαίωνα, η κοινωνική και πολιτική οργάνωση βασιζόταν στην πίστη των δουλοπάροικων στους ευγενείς και στο εμπόριο των δικαιωμάτων της γεωργικής γης. Αυτό το φεουδαρχικό σύστημα ήταν άκαμπτο και ιεραρχικό, με αυστηρούς κανόνες που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών τάξεων. Το εμπόριο και το εμπόριο αναπτύχθηκαν στον μεσαιωνικό κόσμο σε τέτοιο βαθμό που ακόμη και σχετικά μικρές κοινότητες μπορούσαν να συμμετέχουν σε εβδομαδιαίες αγορές και εκθέσεις, γεγονός που διευκόλυνε την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Ωστόσο, η οικονομία είναι σε μεγάλο βαθμό γεωργική και η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων ζει σε αγροτικές περιοχές. Από μεσαιωνικούς πίνακες μέχρι θρησκευτικούς πίνακες, ευαγγέλια και πλούσιες αρχιτεκτονικές κατασκευές, υπάρχουν πολλά να συλλέξουμε και να μελετήσουμε σε αυτήν την ιστορία.

Η Αναγέννηση ήταν μια περίοδος μεγάλων αλλαγών, που χαρακτηρίστηκε από ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον για την κλασική αρχαιότητα, τις ουμανιστικές πεποιθήσεις και την εμφάνιση νέων μορφών τέχνης. Οι ανθρωπιστικές πεποιθήσεις τονίζουν τη δυνητική αξία και την καλοσύνη των ανθρώπων, τονίζουν τις κοινές ανάγκες των ανθρώπων και αναζητούν απόλυτα ορθολογικές λύσεις στα ανθρώπινα προβλήματα. Η αναγεννησιακή τέχνη, η ζωγραφική, η γλυπτική, η αρχιτεκτονική, η μουσική και η λογοτεχνία εμφανίστηκαν στην Ευρώπη κατά τον 14ο, 15ο και 16ο αιώνα υπό την επίδραση του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τις κλασικές αρχαιότητες. Αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη νέων μορφών τέχνης όπως η ελαιογραφία, η προοπτική και η χρήση του φωτός και της σκιάς. Η Αναγέννηση ήταν μια εποχή μεγάλων προόδων στη γνώση και την επιστήμη, με προσωπικότητες όπως ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και ο Γαλιλαίος να συνεισφέρουν σημαντικά στους τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας.

Η Αναγέννηση θεωρείται ευρέως ότι γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ του μεσαιωνικού και του σύγχρονου πολιτισμού. Σημάδεψε μια εποχή πολιτιστικής, πνευματικής και επιστημονικής προόδου και ήταν μια μεταβατική περίοδος μεταξύ του Μεσαίωνα και της σύγχρονης εποχής. Ανάλογα με τη χώρα, η Αναγέννηση επικαλύπτεται με την Πρώιμη Μοντέρνα, την Ελισαβετιανή και την Μπαρόκ περίοδο. Η Αναγέννηση ήταν μια εποχή μεγάλων αλλαγών που είχε σημαντικό αντίκτυπο στην ευρωπαϊκή ιστορία και πολιτισμό.

Την περίοδο αυτή εμφανίστηκαν νέες μορφές τέχνης όπως η ελαιογραφία, η προοπτική ζωγραφική και η χρήση του φωτός και της σκιάς. Έχει επίσης δει σημαντικές προόδους στην επιστήμη και την τεχνολογία, με προσωπικότητες όπως ο Leonardo da Vinci και ο Galileo να έχουν σημαντική συνεισφορά σε αυτούς τους τομείς. Η Αναγέννηση ήταν μια εποχή μεγάλων προόδων στη γνώση και την επιστήμη που έπαιξε ζωτικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης κοινωνίας.

5. Βιβλιογραφία και αναφορές

5.1 Έντυπες Πηγές

- Αλμπάνη, Τζένη και Κασιμάτη, Μαριλένα. Η Ιστορία των Τεχνών στην Ευρώπη. Εικαστικές Τέχνες στην Ευρώπη από το Μεσαίωνα ως τον 18ο Αιώνα. Τόμος Α΄, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2008.
- Β. Σκουλάτου – Ν. Δημακόπουλου – Σ. Κόνδη, Ιστορία νεότερη, Β΄ Ενιαίου Λυκείου Γενικής Παιδείας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 2002, Αθήνα, σελ.25.
- Βασίλης Φίλιας, Τα κοινωνικά συστήματα: «Το φεουδαρχικό σύστημα» Κεφ. ΙΙΙ σελ. 68-149, εκδ. Νέα Σύνορα, 1978
- Δημητρούκας, Ι., Θουκυδίδης, Ι., Μπαρούτας, Κ. (2013). Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου Κόσμου 565-1815. Αττική, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.
- Καραγιαννόπουλος Ιωάννης, Εισαγωγή στη Μεσαιωνική Ιστορία και τη μελέτη της, Θεσσαλονίκη 1990
- Λαμπράκη-Πλάκα, 2004, Ιταλική Αναγέννηση. Τέχνη και Κοινωνία – Τέχνη στην αρχαιότητα, Κασανιώτη, Αθήνα 2004.
- Οικονόμου Μιλτιάδης, Ο Δυτικός Μεσαίωνας και η Μετάβαση στη Νεοτερικότητα, Τόμοι 3, Εκδόσεις Εκάτη, 2014.
- Ρίκα Μπενβενίστε, Από τους Βαρβάρους στους Μοντέρνους, Αθήνα 2007
- Στέμαν, Ζ. Ιστορία της Ευρωπαϊκής Μουσικής, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1984.
- Copenhaver B.P., Schmitt Ch., Η φιλοσοφία της Αναγέννησης, Αθήνα, Πολύτροπον, 2007, Κεφ. 1, σελ. 18-37.
- Headington, C. Ιστορία της μουσικής, Αθήνα, Gutenberg, 1994.
- Machlis,J. Forney, K. Η Απόλαυση της μουσικής, Αθήνα, Fagotto, 1996.
- Menger, R., Das Regal. Tutzing, H. Schneider, 1973.
- Reese Gustav, Music in the Renaissance, New York: W.W. Norton, 1954.
- Weeks, M. Τα Μυστικά της Μουσικής, Αθήνα, Ελευθεροτυπία, 2009.
- Wells, John (April 3, 2008). Longman Pronunciation Dictionary (3rd ed.). Pearson Longman.
- Westrup, J. Πηγές και παράγοντες της μουσικής, Αθήνα, Δανιάς, 1980.

5.2 Διαδικτυακοί Ιστότοποι

- http://ebooks.edu.gr/ebooks/d/8547/2492/22-0052-02_Istoria-tou-Mesaionikou-kai-Neoterou-Kosmou_B-Lykeiou_Vivlio-Mathiti.pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2178/Istoria_E-Dimotikou_html-empl/index2.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2198/Istoria_B-Gymnasiou_html-empl/index6_2_1.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2198/Istoria_B-Gymnasiou_html-empl/index6_1_3.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_8.html (προσπελ. στις 18/2/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_8.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index4_2.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
- http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2698/Istoria_B-Lykeiou_html-empl/index6_2.html
- http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/oboe.pdf (προσπελ. στις 14/3/2024)
- http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/pol_wes_mus.pdf (προσπελ. στις 3/3/2024)
- http://nikoskariotis.gr/docs/mtex/pol_wes_mus.pdf (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://alfeiospotamos.wordpress.com/2009/11/29/η-αγία-αικατερίνη-της-σιένα/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://armonias-genesis.gr/istoriamousikis/199-periodoi-stin-istoria-tis-mousikis (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://armonias-genesis.gr/istoriamousikis/199-periodoi-stin-istoria-tis-mousikis(προσπελ. στις 10/3/24)
- https://biblionet.gr/προσωπο/?personid=18024 (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://blogs.sch.gr/mentekidis/2021/05/26/istoria-v-gymnasioy-35-anagennisi-kai-anthropismos/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://char-koumanakos-gr.webnode.gr/news/oi-ekpaideytikes-praktikes-toy-ysteroy-mesaiona-kai-oi-epiptoseis-sti-sygchroni-ekpaideysi/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://chilonas.com/2021/07/13/https-wp-me-p1op6y-fkh/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://christosb.blogspot.com/2008/12/blog-post_04.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://dimandron.sites.sch.gr/?p=462 (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.alegsaonline.com/art/76220 (προσπελ. στις 3/3/2024)

- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF:Regal_(instrument)_1.jpg (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%B1 (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ars_Nova (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Audacity (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγέννηση (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αναγεννησιακός_ουμανισμός (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχιλαούτο (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Βιόλα_ντα_γκάμπα (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Γαλιλαίος_Γαλιλέι (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Γκάιντα (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικά_μουσικά_όργανα (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Θεόρβη (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Καρλομάγνος (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Λεονάρντο_Μπρούνι (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Μεσαιωνική_μουσική (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Πότζιο_Μπρατσολίνι (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ρεγκάλ (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Ρότζερ_Μπέικον (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Σερ_Φράνσις_Μπέικον (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://el.wikipedia.org/wiki/Σύγκρουση_μεταξύ_Χριστιανισμού_και_Παγανισμού_κατά_την_Ύστερη_Αρχαιότητα (προσπελ. στις 3/3/20240
- https://el.wikipedia.org/wiki/Σύνοδος_του_Τρέντο (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Annunciation_(Fra_Angelico,_San_Marco) (προσπελ. στις 18/02/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Audio_normalization (προσπελ. στις 25/4/24)

- https://en.wikipedia.org/wiki/Canso_(song) (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Dynamic_range_compression (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Edius (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Boccaccio#/media/File:Boccaccio_by_Morghen.jpg (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Hildegard_of_Bingen (προσπελ/ στις 3/3/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/John_Wycliffe (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Noise_gate (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Philip_I_of_Castile (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Shawm (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://fagottobooks.gr/blog/viola-degambe/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://geraki.gr/europe/medieval-cities-education/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://giannismavrikos.wordpress.com/author/ioanmavr/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://gnomonpedia.com/1066/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://hellanicus.lib.aegean.gr/bitstream/handle/11610/22849/%20%20%20

- https://laouto.wordpress.com/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/127-2/μ (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://meygeia.gr/agios-thomas-akinatis/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://mylandrover.ru/el/reviews/muzykalnaya-kultura-i-obrazovanie-v-epohu-renessansa.html (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://opencourses.ionio.gr/modules/document/file.php/DHI104/Βασικές%20γνώσεις%202/8.%20karoliggeia%20anagennisi.pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/exportSearchResults?text=&units=/lib/default/data/1324736&isa=/butterfly/backie/collection_base&isa=/butterfly/backie/item&sortFields=__sortingId%7CASC (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://philarchive.org/archive/SCH-47 (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://seirios.eu/moysiki-simeiografia-symvola-3/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://smerdaleos.wordpress.com/2019/01/19/ο-κόσμος-του-πάπα-μεγάλου-γρηγορίου-servus-iure-r/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://social.vcoins.com/twih/the-sacking-of-rome-june-16-455-ad/ (προσπελ. στις 17/2/2024)
- https://social.vcoins.com/twih/the-sacking-of-rome-june-16-455-ad/ (προσπελ. στις 17/2/2024)
- https://www.academia.edu/23569736/Ανδρονίκη_Διαλέτη_Γιώργος_Πλακωτός_Άννα_Πούπου_Ιστορία_της_Βενετίας_και_της_Βενετικής_Αυτοκρατορίας_11ος_18ος_αιώνας_Κάλλιπος_Αθήνα_2016 (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.academia.edu/25503192/ΕΠΙΤΟΜΟ_ΛΕΞΙΚΟ_ΤΗΣ_ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ_ΙΣΤΟΡΙΑΣ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.academia.edu/30977651/Αναγεννησιακές_όψεις_της_φιλοσοφίας_του_15ου_αιώνα (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.academia.edu/31298205/PhD_thesis_Studying_and_designing_the_sound_environment_as_part_of_architectural_theory_and_practice_In_search_of_contemporary_soundscapes_of_Thessaloniki_in_Greek_ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.academia.edu/35323356/Η_Κοπεγχάγη_του_Μάικλ_Φρέυν_Μια_θεατρική_παράσταση_ή_Εκπαίδευση_για_την_Πολιτειότητα_ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.academia.edu/35807035/_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ_ΤΗ_ΧΑΜΕΝΗ_ΕΝΟΤΗΤΑ_ΤΗΣ_ΓΝΩΣΗΣ_ΠΡΑΚΤΙΚΑ_1ου_ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ_ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ_ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑΣ_ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.academia.edu/41078328/Αναγεννησιακή_Μουσική_φόρμες_συνθέτες_ποιητικός_λόγος (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.academia.edu/63858815/ΤΑ_ΜΟΥΣΙΚΑ_ΟΡΓΑΝΑ_ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ_ΕΙΔΗ_ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ_ΚΛΠ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.academia.edu/7286491/Nicholas_David_Η_ΕΞΕΛΙΞΗ_ΤΟΥ_ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ_ΚΟΣΜΟΥ (προσπελ. στις 18/2/2024)

- https://www.academia.edu/84539381/The_language_of_ancient_greek_culture_in_modern_education (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.akg.com/microphones/speech-spoken-word-microphones/C417PP.html (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://www.armonias-genesis.gr/istoriamousikis/186-mousiki-tis-anagennisis-15os-aionas (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://www.artmag.gr/art-history/art-history/item/1037-gothic-art (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.artmag.gr/art-history/artists-faces/item/2881-jan-van-eyck (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.artmag.gr/articles/media-keyhole/item/682-music-in-ancient-greece (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.artservices.gr/να-περιγράψετε-το-κίνημα-του-ουμανισμ/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.artservices.gr/να-περιγράψετε-το-κίνημα-του-ουμανισμ/ (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.britannica.com/art/canzona#ref70009 (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/art/chanson (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/art/madrigal-vocal-music (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/art/recitative (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Cola-di-Rienzo (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Coluccio-Salutati (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Filippo-Brunelleschi (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Fra-Angelico (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Geoffrey-Chaucer (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Gerrit-van-Honthorst (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Boccaccio
- https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Pierluigi-da-Palestrina (προσπελ. στις 13/3/2024
- https://www.britannica.com/biography/Giovanni-Pierluigi-da-Palestrina
- https://www.britannica.com/biography/Guillaume-Dufay (προσπελ. στις 10/3/24)
- https://www.britannica.com/biography/Josquin-des-Prez
- https://www.britannica.com/biography/Josquin-des-Prez (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Leonardo-da-Vinci (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Lorenzo-Ghiberti (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Michelangelo (προσπελ. στις 13/3/2024)

- https://www.britannica.com/biography/Miguel-de-Cervantes (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Niccolo-Machiavelli (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Orlando-di-Lasso (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Philip-Sidney (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/Raphael-Italian-painter-and-architect (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/biography/William-Shakespeare (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/topic/Beloved-Mother-of-the-Redeemer (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.britannica.com/topic/Decameron (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/topic/humanism (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/topic/humanism/Coluccio-Salutati (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.britannica.com/topic/lingua-franca (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.cretangastronomy.gr/2020/08/nous-somati/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-photos-medieval-musical-instrument-image28733538 (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=219396 (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.ertnews.gr/ert-protaseis/megales-epoches-tis-klasikis-mousikis-stin-ert3/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.ertnews.gr/roi-idiseon/i-panoli-toy-14oy-aiona-stin-politistiki-platforma-rembrandt-and-the-cat/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.hellenicaworld.com/UK/Person/gr/EdwardIIIOfEngland.html (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.historical-quest.com/ekdoseis/109-archive/mesaioniki-istoria/294-oi-trobadouroi-oi-periplanomenoi-mousikoi-tis-dytikis-eurwpis.html (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.lecturesbureau.gr/1/the-end-herod-salome-2547/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.makris-instruments.gr/product/κρητικό-λαούτο-73άρι-μικρό-σκάφος/ (προσπελ. στις 13/3/2024)
- https://www.naftemporiki.gr/culture/981442/adimosiefta-istorika-keimena-tou-nikolo-makiaveli-vrethikan-sti-florentia/
- https://www.oceansbridge.com/shop/artists/v/vep-vin/vien-joseph-marie/pope-st-gregory-the-great (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.olympia.gr/992242/ellada/tzioto-enas-prodromos-tis-anagennisi/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.pare-dose.net/5319 (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.pare-dose.net/5368 (προσπελ. στις 17/2/2024)

- https://www.pemptousia.gr/2023/06/iaug/ (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.peri-grafis.net/ergo.php?id=1450 (προσπελ. στις 17/2/2024)
- https://www.peri-grafis.net/ergo.php?id=1450 (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.scribd.com/document/368766618/αρχαιο-θεατρο-συνεδριο-Πατρα-pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/382518272/ΙΣΤΟΡΙΑ-ΜΟΥΣΙΚΗΣ-Μεσαίωνας-Αναγέννηση-Μπαρόκ-Μαλιάρας (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/388814839/Ιστορία-Του-Νέου-Ελληνισμού-Κατά-Τη-Διάρκεια-Της-Οθωμανικής-Πολιτικής-Κυριαρχίας-κοy (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.scribd.com/document/398495572/Istoria-tis-Venetias-pdf (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.scribd.com/document/509533317/21-0118-02-anthologio (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.scribd.com/document/550901906/Αρχαία-Τέχνη-Βουτυράς (προσπελ. στις 18/2/2024)
- https://www.scribd.com/document/56479755/Istoriki-Geo-Europis-Pounds-Tom-A (προσπελ. στις 17/2/2024)
- https://www.trenfo.com/el/ιστορία/βιογραφίες/κάρολος-δ΄-της-αγίας-ρωμαϊκής-αυτοκρα (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.wikiwand.com/el/Βιργινάλι (προσπελ. στις 14/3/2024)
- https://www.worldhistory.org/Dante_Alighieri/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.worldhistory.org/Dante_Alighieri/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.worldhistory.org/image/10259/dante-florence-cathedral/ (προσπελ. στις 31/3/2024)
- https://www.worldhistory.org/Renaissance_Humanism/ (προσπελ. στις 3/3/2024)
- https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=H3v9unphfi0 (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://www.youtube.com/watch?v=dU7k-hiiVjw&ab_channel=VOCES8 (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://www.youtube.com/watch?v=FLmqZlVkagU (προσπελ. στις 25/4/24)

- https://www.youtube.com/watch?v=Fpz2mibaf8w (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://www.youtube.com/watch?v=MZpuzb6cbJU (προσπελ. στις 25/4/24)
- https://www.youtube.com/watch?v=WehwKxkAFRc&ab_channel=JaraZaba (προσπελ. στις 25/4/24)
- www.historyguide.org - "Girolamo Savonarola, 1452-1498" (προσπελ. στις 3/3/2024)